

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КРИВОРІЗЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Факультет іноземних мов
Кафедра перекладу та слов'янської філології**

**Прагматичні аспекти перекладу науково-
популярних статей з англійської українською
МОВОЮ**

Кваліфікаційна робота студентки
групи АПм-24
ступінь вищої освіти магістр
спеціальності 035.041 Германські мови та
літератури (переклад включно), перша –
англійська
Рукоманової Віти Віталіївни
Керівник: доктор філологічних наук,
професор,
професор кафедри перекладу та
слов'янської філології
Кудрявцева Н. С.

ЗАПЕВНЕННЯ

Я, Рукоманова Віта Віталіївна, розумію і підтримую політику Криворізького державного педагогічного університету з академічної доброчесності. Запевняю, що ця кваліфікаційна робота виконана самостійно, не містить академічного плагіату, фабрикації, фальсифікації. Я не надавала і не одержувала недозволену допомогу під час підготовки цієї роботи. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають покликання на відповідне джерело.

Із чинним Положенням про запобігання та виявлення академічного плагіату в роботах здобувачів вищої освіти Криворізького державного педагогічного університету ознайомена. Чітко усвідомлюю, що в разі виявлення у кваліфікаційній роботі порушення академічної доброчесності робота не допускається до захисту або оцінюється незадовільно.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1. НАУКОВО-ПОПУЛЯРНИЙ ПІДСТИЛЬ І КРОС-КУЛЬТУРНА ПРАГМАТИКА.....	7
1.1. Науково-популярний підстиль як різновид наукового стилю.....	7
1.2. Крос-культурна прагматика і прагматичні аспекти перекладу.....	12
1.3. Прагматичний підхід до перекладу текстів науково-популярного підстилю: прихований та відкритий переклад.....	16
Висновки до розділу 1.....	20
РОЗДІЛ 2. СТАТТЯ ЯК ЖАНР АНГЛОМОВНОГО НАУКОВО-ПОПУЛЯРНОГО ПІДСТИЛЮ.....	22
2.1. Типові риси англomовного науково-популярного підстилю.....	22
2.2. Жанрово-стилістичні особливості англomовної науково-популярної статті.....	26
2.3. Культурно-специфічна лексика та способи її адаптації у перекладі.....	31
2.4. Засоби експресивності у науково-популярних статтях.....	35
Висновки до розділу 2.....	40
РОЗДІЛ 3. ПРАГМАТИЧНІ АСПЕКТИ ПЕРЕКЛАДУ АНГЛОМОВНИХ НАУКОВО-ПОПУЛЯРНИХ СТАТЕЙ УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ.....	42
3.1. Релевантність наукової інформації для цільової аудиторії.....	42
3.2. Труднощі перекладу науково-популярних статей.....	46
3.3. Способи перекладу культурно-специфічної лексики та засобів експресивності в англomовних науково-популярних статтях.....	49
3.4. Рекомендації з перекладу науково-популярних статей з англійської українською мовою.....	53
Висновки до розділу 3.....	57
ВИСНОВКИ.....	59
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	62

ВСТУП

У сучасному світі, де наукові відкриття та інновації з'являються щодня, науково-популярні статті набирають дедалі більшої популярності та вагомості. Вони є важливими інструментами популяризації та поширення наукових знань серед широкої спільноти. Науково-популярні статті відкривають доступ звичайному читачу до наукових досліджень та відкриттів, сприяють дискусіям та порушенням нових питань з різних наукових тем, а також надають можливість розуміти складні наукові концепції.

На сьогодні науково-популярний підстиль залишається головною формою посередництва між складним науковим середовищем і зацікавленою загальною аудиторією. Він сприяє розвитку відносин між фахівцям і нефахівцями, формує наукову грамотність у суспільстві та стимулює інтерес до новітніх відкриттів.

Серед науковців, які досліджують науково-популярний підстиль та його особливості можна виділити Ю. Орещича [22], М. Олохан [47], Р. Ожогань, Ю. Крецьку [21], А. Лієнгнапар, Р. Тодд та В. Тракулкасемсук [45]. Окремо питання статусу науково-популярного підстилю досліджували Ю. Мінчис, Р. Павлюк [20]. Питанням дослідженням прагматики, крос-прагматики та прагматичних аспектів у перекладі займалися А. Криштопа [14], А. Загнітко [11], В. Локастро [43], Л. Дмитрук, А. Удовіченко [40], О. Павлик [24] та ін. У рамках перекладу прагматичний підхід досліджували та розглянули Дж. Хаус [41] та Т. Ян [48]. Засоби експресивності науково-популярного підстилю розглядали М. Романюха [27], С. Радецька [26] та О. Бондарчук [5].

Актуальність теми. З огляду на безперервний розвиток науки, появу нових досліджень і відкриттів зростає кількість науково-популярних статей, а отже, з'являється потреба в їхньому перекладі. Науково-популярний підстиль є одним з найважливіших інструментів поширення та доступного пояснення наукових ідей, що сприяє розвитку наукової грамотності суспільства. Аналіз жанрово-стилістичних особливостей цих текстів і здатність якісно адаптувати та передавати їх зміст відіграють важливе значення для забезпечення якісної,

доступної та зрозумілої наукової інформації. Таким чином, дослідження та вивчення цієї теми не лише сприяють покращенню якості перекладу статей, але й роблять значний внесок у міжкультурну комунікацію та розвиток науки.

На сьогодні дослідження науково-популярного тексту, особливо в українській лінгвістиці, є доволі малочисельними, попри те, що цей підстиль є досить значимим. Проте останнім часом спостерігається зростання інтересу української аудиторії до науково-популярних статей [37]. Це свідчить про те, що дослідження перекладу науково-популярних текстів набуває особливої актуальності як у світовому, так і у вітчизняному перекладознавстві.

Метою дослідження є з'ясування жанрово-стилістичних особливостей науково-популярних статей з метою визначення ключових прагматичних аспектів перекладу текстів науково-популярного підстилю. Для досягнення окресленої мети ми проаналізуємо особливості науково-популярного підстилю, мовні та експресивні засоби, які використовуються у цьому типі текстів, розглянемо культурно-специфічну лексику, що потребує прагматичної адаптації при перекладі, а також ідентифікуємо труднощі її відтворення українською мовою.

Досягнення поставленої мети передбачає вирішення таких завдань:

- 1) розглянути прагматичний потенціал науково-популярних текстів і встановити, як адаптація впливає на сприйняття їх українською аудиторією;
- 2) визначити жанрово-стилістичні особливості науково-популярних статей та їхній вплив на перекладацький процес;
- 3) проаналізувати способи відтворення українською мовою культурно-специфічної лексики та засобів експресивності в англомовних науково-популярних статтях;
- 4) з'ясувати основні труднощі, що виникають під час перекладу науково-популярних текстів з англійської на українську мову;
- 5) надати рекомендації щодо підвищення точності та якості перекладу науково-популярних статей, спираючись на проведений аналіз.

Об'єктом дослідження є тексти науково-популярного підстилю (англомовні науково-популярні статті).

Предметом дослідження є прагматичні аспекти перекладу англomовних науково-популярних статей українською мовою.

Матеріалом дослідження є англomовні науково-популярні статті з журналу *National Geographic* та їхні переклади українською, виконані самостійно.

Методи дослідження: описовий, методи жанрово-стилістичного та порівняльно-перекладознавчого аналізу.

Практичне значення одержаних результатів полягає в можливості використання отриманих результатів для кращого розуміння стилістичних та прагматичних особливостей науково-популярних текстів, розробки навчальних матеріалів з науково-популярного перекладу, а також для підвищення якості перекладів у цій сфері.

Результати апробації. Основні положення та результати дослідження представлено в тезах «Прагматичний підхід до перекладу науково-популярних статей: прихований та відкритий переклад», опублікованій у збірці матеріалів III Науково-практичної конференції та творчої лабораторії для студентів, учнів та вчителів, вип. 3 (2025) [29]. Публікація висвітлює ключові аспекти дослідження, зокрема аналіз застосування двох типів перекладу для досягнення прагматичної та комунікативної еквівалентності в науково-популярних текстах. Результати дослідження також оприлюднено в науковій статті на тему «Культурно-специфічна лексика в англomовних науково-популярних статтях: зіставний та перекладацький аспекти», опублікованій у фаховому науковому виданні «Наукові записки. Серія: Філологічні науки», вип. № 215 (2025) (у співавторстві з Н. Кудрявцевою) [30].

Структура роботи. Кваліфікаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків до розділів та загальних висновків. Кількість джерел у списку використаної літератури – 61. Загальний обсяг роботи – 68 сторінок.

РОЗДІЛ 1. НАУКОВО-ПОПУЛЯРНИЙ ПІДСТИЛЬ І КРОС-КУЛЬТУРНА ПРАГМАТИКА

1.1. Науково-популярний підстиль як різновид наукового стилю

Будь-який текст належить до певного стилю. Згідно зі словником філологічних термінів [49, с. 94], стилем називають функціональний різновид літературної мови, зумовлений соціальними та комунікативними чинниками (такими як сфера й зміст спілкування, тип суспільної свідомості, соціальний статус тощо), які впливають на характер використання мовних одиниць у комунікативній ситуації.

У лінгвістиці для позначення функціональних різновидів літературної мови використовується певний термін. Варто одразу звернути увагу, що у вітчизняній і зарубіжній лінгвістичній традиції значення цього терміна відрізняється. Наприклад, в англійській лінгвістиці на позначення функціонального різновиду мови вживаються поняття «регістр» або «дискурс», тоді як в українській лінгвістиці традиційно використовується поняття «функціональний стиль» [9, с. 59]. Оскільки значна кількість праць українських науковців (написаних як українською, так і англійською мовами) послуговується саме терміном «функціональний стиль», у нашій роботі ми також будемо використовувати саме його.

Поняття функціонального стилю у науковій літературі може мати різні тлумачення залежно від того, на яких засадах здійснюється поділ на ці функціональні стилі. О. Дубенко [9, с. 59] зазначає, що за двома найбільш загальними критеріями, поширеними в українській традиції, цьому терміну можна дати таке визначення: 1) функціональний стиль – це різновид мовлення, що має властиві мовні засоби, які використовуються для здійснення певної функції мови; 2) функціональний стиль – це різновид мови, що відповідає певній сфері спілкування.

В англійській і українській мовах, спираючись на традиції дослідження саме вітчизняної лінгвістики, згідно з функціональною ознакою прийнято виокремлювати п'ять функціональних стилів: 1) науковий (scientific style), 2) офіційно-діловий (official style), 3) публіцистичний (publicistic style), 4) розмовно-побутовий (colloquial style) та 5) художній (belles-lettres style) [36, с. 263]. Кількість функціональних стилів може варіюватися залежно від обраної класифікації, проте саме ця є загальноприйнятою.

Науковий стиль – це функціональний стиль літературної мови, який використовується як засіб спілкування в галузі науки та навчально-наукової діяльності [21, с. 83]. Основне завдання цього стилю – повідомлення результатів досліджень, доведення наукових теорій, обґрунтування гіпотез тощо. Науковому стилю властиві ясність, зрозумілість, лаконічність і точність висловлювань, логічна послідовність викладу інформації тощо. Науковим текстам також притаманне членування на розділи, параграфи, пункти та підпункти, широке використання бібліографічних посилань, цитат, виносок, схем, таблиць і графіків [25, с. 66], уживання загальнонаукових і галузевих термінів та відсутність емоційно-експресивної лексики [23, с. 11].

В українській лінгвістичній традиції в межах наукового стилю виокремлюють також підстили. Підстиль – це різновид функціонального стилю з його характерними мовностилістичними засобами [36, с. 264]. Науковий стиль може реалізовуватися в кількох підстилях залежно від завдань, що постають перед текстом, і від аудиторії, на яку він розрахований. Виділяють такі підстили наукового стилю [21, с. 83]:

- 1) власне науковий (академічний) підстиль;
- 2) науково-популярний;
- 3) науково-навчальний або ж стиль навчальної літератури.

В англійській лінгвістичній традиції такого поняття, як підстиль, не існує. Згадані нами підстили в роботах зарубіжних науковців розглядаються як окремі самостійні стилі.

Варто зазначити, що в різних вітчизняних джерелах класифікація підстилів наукового стилю може відрізнятися. Як зазначає С. Щербина [36, с. 264], це пов'язано з відсутністю єдиного підходу до відокремлення функціонально-стильових різновидів наукового стилю. Так, іноді, окрім трьох основних підстилів, виокремлюють також науково-технічний, науково-інформаційний та науково-розмовний підстилі [22, с. 139].

Власне підстилі, у свою чергу, можуть бути представлені жанрами. Усі вони покликані чітко, послідовно й лаконічно передавати наукову інформацію або доводити істинність уже наявного наукового знання [35, с. 607].

Згідно зі Словником української мови [50], жанр – це вид художньої творчості, що характеризується різними сюжетними та стилістичними ознаками. А. Колесник [12] у межах власне наукового підстилю виокремлює такі жанри: монографію, реферат, звіт, доповідь, дисертацію; у межах науково-навчального – підручник та навчальний посібник; у той час як науково-популярний підстиль представлений різними жанрами. І. Шилінська [35, с. 607] у межах науково-популярного підстилю виокремлює жанри журнальної статті та нарису, а С. Щербина [36, с. 264] додає також книгу та повідомлення наукового змісту в ЗМІ.

Усі підстилі наукового стилю характеризуються власними особливостями використання мовних засобів і, незалежно від жанру, зберігають притаманні ознаки наукового стилю. Власне науковий підстиль, орієнтований на науковців, передбачає використання інтернаціональних наукових термінів і найповніше виявляє риси наукового стилю, а науково-навчальний підстиль характеризується доступністю викладу інформації та спрощеністю, спрямованою на активізацію мислення учня [8, с. 67].

Науково-популярний підстиль у цьому аспекті вирізняється найбільше, адже разом з ознаками наукового стилю йому властива наявність великої кількості елементів художнього (епітетів, метафор, порівнянь) та публіцистичного мовлення, яке використовується з метою зацікавлення читача [8, с. 67].

Індивідуальність текстів науково-популярного підстилю поміж інших наукових текстів викликає дискусії серед вітчизняних лінгвістів щодо його статусу. Це питання розглянули, зокрема, Ю. Мінцис та Р. Павлюк [20] у статті «Науково-популярний текст: стиль чи підстиль», зазначивши існування двох підходів до визначення статусу науково-популярного підстилю у функціональній стилістиці:

- 1) науково-популярний текст як підстиль наукового стилю;
- 2) науково-популярний текст як окремий стиль.

Статус науково-популярного тексту як підстилю наукового стилю підтримали Н. Кожина та О. Митрофанова, стверджуючи, що, незважаючи на простоту викладу інформації, експресивність та образність, науково-популярні тексти все ж мають багато спільного з науковими й використовують притаманні для них мовні засоби [20, с. 2]. На противагу їм М. Маєвський та Г. Айтмуханова підтримали позицію, згідно з якою науково-популярний текст є окремим функціональним стилем, аргументуючи це тим, що він реалізує не одну, а кілька функцій (зокрема, не лише комунікативно-інформативну), а також має специфічні ознаки, які відрізняють його від наукового стилю [20, с. 2].

У цьому питанні ми погоджуємося з думкою Н. Кожиної та О. Митрофанової: науково-популярний текст містить велику кількість ознак наукових текстів (термінологію, аббревіатури, формули і т. ін.). І хоча він також поєднує в собі мовні особливості, притаманні художнім та публіцистичним текстам, цього недостатньо, щоб вважати науково-популярні тексти окремим стилем. Тому у нашій роботі ми розглядатимемо науково-популярний текст як підстиль наукового стилю, а не як окремий стиль.

Науково-популярний підстиль – це різновид наукового стилю, який застосовується для опису результатів теоретичних чи експериментальних досліджень у різних галузях (науки, мистецтва, культури тощо), спрямованих на представлення широкому колу людей, які не є фахівцями [33, с. 178]. Окрім наукових досліджень та новин, науково-популярний підстиль включає в себе біографії видатних людей, наукові енциклопедії, а також поради щодо

використання нових технологій [45, с. 179]. Його мета – донести наукову інформацію в доступній формі, розважити, навчити, спонукати та зацікавити читача-нефахівця у вивченні науки [38, с. 68].

Тексти науково-популярного підстилю, хоча і доносять наукову інформацію, однак це не є їхньою головною метою. Насамперед текст науково-популярного підстилю спрямований на зацікавлення й привернення уваги читача до науки. Важливим для нього є характер адресантно-адресатних відносин, які суттєво впливають на текстову реалізацію та транслявання наукової інформації [28, с. 175].

Автори науково-популярних текстів не просто подають інформацію – вони використовують прийоми та засоби, щоб досягнення науки подавалися в найбільш сприятливій формі для звичайного читача й відповідали його рівню знань [33, с. 178]. Окрім того, тексти цього підстилю не позбавлені особистої позиції автора, на відміну від текстів інших наукових підстилів, і створюються з бажанням не лише адекватно представити достовірну наукову інформацію в доступній і цікавій формі, але й висловити власну позицію щодо певної наукової проблематики [33, с. 178].

Це надає текстам цього підстилю особливої унікальності, спонукає до використання мовних засобів, стилістичних і лінгвістичних прийомів (наприклад, метафор, епітетів, діалогів або гумору) і до зменшення кількості термінів, рисунків та схем, що є нетиповим для наукових текстів, тим самим виокремлюючи науково-популярний підстиль серед інших підстилів наукового стилю [7].

Таким чином, завдяки широкій адресатній спрямованості тексти науково-популярного підстилю постають не лише як джерело наукової інформації для широкого кола людей, а й як засіб привернення уваги до важливих питань і тем, а також заохочення до їх вирішення. Тому розгляд основних характеристик та особливостей науково-популярного підстилю дозволяє краще зрозуміти принципи його функціонування та вплив на аудиторію.

1.2. Крос-культурна прагматика і прагматичні аспекти перекладу

Уперше питання прагматики знакових систем, зокрема мовних, було порушене американським філософом Ч. Пірсом наприкінці XIX ст. [24, с. 192]. У науковий обіг термін «прагматика» було введено іншим американським філософом і психологом Ч. Моррісом у 1930-х роках як розділ семіотики, протиставлений синтаксису й семантиці, що розглядає відношення між мовними знаками та їхніми користувачами [11, с. 76].

Прагматика вивчає значення слів, їх передавання мовцем та сприйняття інтерпретатором у різних контекстах і комунікативних ситуаціях [46]. Тобто іншими словами, прагматика стосується не стільки самого значення слів, скільки того, що має на увазі людина, використовуючи певне слово в конкретній ситуації. Відповідно, окрім прямого й переносного значення слова, важливим у дослідженнях стає контекстуальне значення.

З розвитком науки поняття прагматики почало розширюватися, що призвело до появи її підгалузей, зокрема лінгвістичної прагматики – дисципліни, що зосереджується на вивченні міжособистісних відносин і мовних засобів у процесі спілкування, а також крос-культурної прагматики [14, с. 24].

Крос-культурна прагматика – це підгалузь прагматики, яка, мабуть, найбільше привертає увагу в сучасному глобалізованому світі, де ми часто спостерігаємо взаємодію людей із використанням більше ніж однієї мови. Це дослідження, що займається вивченням мовленнєвих актів, здійснюваних людьми різного культурного походження [46, с. 81].

Будь-який текст може впливати на свого читача, тобто має прагматичний потенціал, який формується завдяки використанню авторами текстів різних стилістичних і лінгвістичних прийомів та засобів (діалог, риторичне запитання, фразеологізми, емоційно-експресивна лексика тощо), що становлять прагматичні аспекти тексту [34].

Прагматичні аспекти стосуються не лише тексту, а й перекладу. Вони характеризують те, як переклад впливає на свою цільову аудиторію, водночас зберігаючи намір (інтенцію) автора оригіналу та досягаючи бажаного комунікативного ефекту [2]. Урахування цих аспектів є вкрай важливим, адже ігнорування їх у процесі перекладу може призвести до втрати перекладацької адекватності, нерозкриття змісту тексту або введення читача в оману.

Ілюстрацію важливості урахування прагматики при перекладі можна побачити у проаналізованих перекладах анотацій до наукових статей, розглянутих у роботах Н. Кудрявцевої у співавторстві з А. Бондар [3], а також О. Ключевою [13; див. також 15; 16; 17; 18; 44]. Можна побачити на прикладах, як обраний переклад того чи іншого слова або конструкції, без урахування, зокрема, прагматичних аспектів, може впливати на загальне сприйняття роботи читачем, а також змінювати сенс, закладений в оригіналі.

В аспекті перекладу найбільш актуальними є дослідження способів іншомовної передачі мовленнєвих актів, дейксису, принципу кооперації, культурно-специфічної лексики.

У випадку особливостей іншомовного відтворення мовленнєвих актів у фокусі перебуває мінімальний відрізок мовлення, що відображає інтенцію мовця, виголошений у певному контексті та граматично правильно оформлений [40, с. 113].

Теорія мовленнєвих актів, яка стала основою сучасної прагматики, актуалізувалася в межах лінгвістичної філософії завдяки працям представників Оксфордської школи та філософів, зокрема Дж. Остіна, який і став її засновником [11, с. 67]. Він визначив характеристики мовленнєвого акту, розглянув його поняття та диференціював три його типи [11]:

1. Локуція – процес вимовляння або інший спосіб представлення інформації у формі граматично правильного висловлювання.
2. Іллокуція – мовленнєва дія, що пов'язана з виголошенням висловлювання (прохання, наказ, твердження тощо).

3. Перлокуція – наслідки мовленнєвої дії, які впливають на конкретного адресата або аудиторію.

Згодом було запропоновано іншу класифікацію, яка стала більш відомою та загальноприйнятою в межах вивчення прагматики. Її автором є Дж. Серль, і вона включає такі класи мовленнєвих актів [11, с. 70-71]:

1. Репрезентативи (асертиви) – орієнтовані від дійсності до висловлення; їхня мета полягає в тому, щоб відобразити стан речей у світі, і вони зобов'язують мовця нести відповідальність за істинність висловлювання.

2. Директиви – орієнтовані від висловлення до дійсності; мають на меті спонукати адресата щось робити або не робити.

3. Комісиви – вживаються з метою пов'язати себе зобов'язанням виконати певну дію або від неї утриматися.

4. Експресиви – виражають емоційний та психічний стан мовця.

5. Декларації – встановлюють відповідність між пропозиційним змістом і реальністю.

Важливою характеристикою мовленнєвих актів є так звана ілокутивна сила – певні мовні маркери, які визначають ступінь впливу висловлювання на адресата і завдяки яким мовленнєві акти поділяють на прямі та непрямі [11, с. 71].

Мовленнєвий акт завжди спрямований на адресата й має на меті реалізувати інтенцію мовця – донести певну інформацію або вплинути на реципієнта [11].

Іншим важливим прагматичним аспектом перекладу є так звані шифтери або дейктичні слова (дейксиси). Дейксиси – це індексальні мовні знаки, які вказують на мовленнєву ситуацію та ідентифікують її [11, с. 76]. Вони поділяються на три типи: 1) особистісний (особові займенники), 2) просторовий (слова на позначення місця) та 3) часовий (слова на позначення часу) [46].

Системи просторових і часових дейксисів у різних мовах здебільшого подібні, тоді як системи особистісних дейксисів можуть відрізнятися, що може ускладнювати розуміння контексту [46].

Хоча власне слова в кожній мові є сталими, значення дейксисів є змінним і безпосередньо залежить від конкретної мовленнєвої ситуації, у якій вони вживаються [11]. Отже, для розуміння дейксисів мовця та забезпечення точної й ефективної комунікації у більшості випадків інтерпретаторові або співрозмовникові мають бути відомі всі необхідні параметри мовленнєвої ситуації.

Разом із теорією мовленнєвих актів, розвинутою Дж. Остіном, на подальший розвиток прагматики вплинув американський учений Г. Грайс, який стверджував, що основою будь-якої мовної комунікації є принцип кооперації, який передбачає спільну діяльність учасників у процесі спілкування [11].

Разом із принципом кооперації він виокремлював постулати спілкування, які поділяються на чотири категорії: кількість, якість, відношення і спосіб [11, с. 80]:

- категорія кількості:
 - 1) висловлення повинно містити не менше інформації, ніж вимагається,
 - 2) висловлення не повинно містити більше інформації, ніж вимагається;
- категорія якості стосується правдивості висловлення;
- категорія відношення передбачає доречність висловленого;
- категорія способу вимагає ясності, тобто уникнення незрозумілого або зайвого.

Зазначені постулати не є ані вичерпними, ані безумовними, оскільки мова може використовуватись і з метою обману, що як зазначає Г. Грайс, спричиняє появу комунікативних імплікатур – прихованого змісту, який співрозмовник розуміє з контексту та ситуації [11, с. 81]. Імплікатури виникають як у разі дотримання постулатів, так і при їх свідомому порушенні (наприклад, через іронію, метафору чи гіперболу) для передачі додаткової інформації, що відрізняється від буквального значення висловлювання [11].

Отже, прагматика відіграє важливу роль у передачі значення повідомлення або інформації, а також у її сприйнятті адресатом. Прагматичні аспекти завжди супроводжують повідомлення, а тому набувають особливого значення у

перекладі, що вимагає їх обов'язкового врахування у процесі відтворення інформації іншою мовою.

1.3. Прагматичний підхід до перекладу текстів науково-популярного підстилю: прихований та відкритий переклад

Прагматика тексту має одне з вирішальних значень для текстів науково-популярного підстилю, які мають на меті не просто передати наукову інформацію, а й зробити її цікавою, зрозумілою та релевантною для широкої аудиторії, тобто викликати певну реакцію. Це, своєю чергою, вимагає від перекладача не лише передачі значення слів у тексті, а й їх правильної інтерпретації з урахуванням цільової аудиторії мови перекладу, її знань і культурних особливостей. Задля цього перекладачі вдаються до прагматичного підходу.

Прагматичний підхід є важливим напрямом, який виходить за межі суто лінгвістичного аналізу тексту. Прагматичний підхід (прагматичний переклад) – це підхід, за якого перекладач у процесі перекладу зважає не лише на пряме (денотативне) значення слів, а й на те, як слова чи висловлювання функціонують у конкретній комунікативній ситуації [48]. Тобто йдеться про переклад, що має на меті не лише збереження семантики тексту, а й його прагматичної цінності.

Дж. Хаус [41] запроваджує два терміни на позначення типів перекладу, які є важливими концепціями прагматичного підходу – відкритий та прихований типи перекладу.

Відкритий переклад – це такий підхід до перекладу, за якого особливості оригінального тексту, переважно зумовлені його тісним зв'язком із вихідною культурою, її традиціями, історією або іншими аспектами, залишаються збереженими в перекладеному тексті [18, с. 55].

У такому разі перекладачі не адаптують текст до цільової аудиторії та її культури, а лише додають необхідну інформацію (здебільшого у формі приміток),

якщо доступ до культури-оригіналу ускладнений мовними або/та культурними відмінностями [41, с. 82]. Відкритому перекладу найчастіше підлягають тексти, культурні особливості яких, на думку перекладача, є цікавими й загалом зрозумілими аудиторії [48, с. 26].

Своєю чергою, прихований переклад – це такий підхід до перекладу, що є протилежним відкритому. Прихований переклад намагається не зберегти культуру оригіналу тексту, а адаптувати її, створивши, іншими словами, «другий оригінал» для цільової аудиторії [18, с. 55]. Текст у такому разі стає простішим для сприйняття, зрозумілішим і доступнішим для реципієнта. Ключову роль у прихованому перекладі відіграє введене Дж. Хаус [41] поняття «культурного фільтра». Під цим поняттям розуміється адаптація культурного наповнення оригінального тексту відповідно до культури цільової аудиторії в тексті перекладу [41].

Дуже часто прихованому перекладу піддаються тексти, які, на відміну від текстів відкритого перекладу, або не мають тісного зв'язку з вихідною культурою, а тому їх адаптація не спотворює зміст, або ж містять чутливі теми, яких перекладачі хочуть торкнутися, водночас зберігаючи зміст оригіналу [48, с. 26].

Дж. Хаус [41, с. 81] у своїй теорії перекладу припускає, що найважливішою вимогою до еквівалентності перекладу є функціональна, тобто функціональна еквівалентність. Під функціональною еквівалентністю розуміється те, що переклад має відповідати оригінальному тексту за «функцією», тобто тим застосуванням, яке текст має в комунікативній ситуації [42, с. 77].

Хоча з-поміж двох типів перекладу прихований може забезпечити функціональну еквівалентність лише у текстах цільової мови, це не означає, що перекладачі можуть досягти цього легко, з двох причин [48, с. 27]:

- 1) під час відтворення культури тексту-оригіналу перекладач має бути переконаний, що цільова культура та культура оригіналу тісно пов'язані, й така адаптація не викличе непорозумінь;

- 2) перекладачі повинні надавати певні пояснення або уточнення щодо цільової культури, якщо частина цільової аудиторії не розуміють культурні реалії власної культури.

Кожного разу, коли перед перекладачем постає завдання перекласти текст, він має обрати, який саме тип перекладу буде найефективнішим. Це залежить не лише від змісту тексту та лексики, що в ньому використовується, а й від самого перекладача та мети, яку він переслідує: чи прагне він передати вихідний текст у тому вигляді, в якому його сприймає аудиторія оригіналу, чи адаптувати його під очікування цільової аудиторії.

З огляду на комунікативну функцію текстів науково-популярного підстилю (інформування аудиторії та взаємодія з нею), а також їхню властиву культурно-специфічну лексику, вислови й фразеологізми [34], можна припустити, що вони потребують застосування прихованого типу перекладу. Проте завдяки дослідженням специфіки перекладу науково-популярних текстів М. Олохан [47] можна побачити, що, незважаючи на доцільність використання прихованого типу перекладу, у текстах цього підстилю існують випадки, коли може бути інтегрований також і відкритий переклад. Здебільшого це стосується власних назв, відомих на міжнародному рівні або понять, які є ключовими для розуміння наукової інформації у тексті [47, с. 194].

Отже, прихований і відкритий типи перекладу не обов'язково мають застосовуватись окремо й становити єдиний підхід до перекладу, який реалізовано в межах одного тексту. Перекладач може комбінувати їх, проте має чітко усвідомлювати, який тип перекладу у кожному конкретному випадку сприятиме належному розумінню тексту цільовою аудиторією та досягненню очікуваної комунікативної реакції [48, с. 27], тобто реалізації прагматики в перекладі.

Таким чином, тексти науково-популярного підстилю у межах прагматичного підходу розглядаються як такі, що можуть підлягати як відкритому, так і прихованому типам перекладу. Обидва типи можуть використовуватись одночасно в одному й тому самому тексті залежно від того,

який з них є доцільнішим у конкретній ситуації. Доцільність визначається у кожному конкретному випадку перекладачем з огляду на обрану ним стратегію відтворення прагматичних аспектів перекладу.

Висновки до розділу 1

Науковий стиль – це функціональний стиль літературної мови, що використовується в науці. Згідно з вітчизняною лінгвістичною традицією, залежно від завдань, він може поділятися на різні підстили та жанри.

Науково-популярний підстиль – один із різновидів наукового стилю, орієнтований на представлення та поширення наукової інформації для цільової аудиторії нефахівців. Його головна мета полягає не лише у передачі інформації, а й у взаємодії з аудиторією. Він представлений такими жанрами, як стаття, наукова книга, повідомлення наукового змісту в ЗМІ та нарис.

Науково-популярному підстилю властиві певні стилістичні та лінгвістичні особливості – поєднання характеристик наукового стилю з елементами художнього та публіцистичного мовлення. Саме це не лише вирізняє його від інших підstilів наукового стилю, а й робить предметом дискусій вітчизняних лінгвістів щодо статусу як самостійного стилю. Наразі більшість учених розглядають науково-популярний як підстиль наукового стилю.

Прагматика – це наука, що вивчає значення слів у контексті комунікативної ситуації та наміри мовця, виходячи за межі лише прямого або переносного значень. З часом прагматика розширилася до кількох підгалузей, зокрема лінгвістичної прагматики та крос-культурної прагматики. Остання є особливо актуальною в умовах глобалізованого світу, адже досліджує комунікацію між людьми різного культурного походження.

У перекладі до прагматичних аспектів належать такі, що дозволяють охарактеризувати те, як певне слово або вислів впливає на реципієнта інформації, досягаючи бажаного комунікативного ефекту і одночасно зберігаючи наміри мовця. Відтворення прагматики у перекладі є надзвичайно важливим, адже саме це визначає якість перекладу, його адекватність і ефективність у межах комунікації.

У текстах науково-популярного підстилю прагматика відіграє вагомий роль, що зумовлено їхнім комунікативним призначенням. Тому, прагнучи зберегти й

правильно передати прагматичні елементи, перекладачі звертаються до прагматичного підходу при перекладі, який передбачає врахування не лише прямого значення слів, а й їхньої функції у конкретній комунікативній ситуації.

До прагматичного підходу до перекладу належать два типи перекладу – відкритий і прихований. Відкритий переклад зберігає особливості оригінального тексту та його зв'язок із вихідною культурою, часто доповнюючи переклад додатковою інформацією (наприклад, примітками) для полегшення розуміння. Такий тип перекладу застосовується, коли особливості вихідної культури є цікавими або відомими цільовій аудиторії. Натомість прихований переклад адаптує текст до цільової культури за допомогою так званого «культурного фільтра», який модифікує елементи вихідної культури, створюючи своєрідний «другий оригінал», зрозуміліший і доступніший для реципієнта мови перекладу.

У перекладі текстів науково-популярного підстилю перекладач може застосовувати обидва типи перекладу, відкритий і прихований, залежно від того, який з них краще сприятиме належному розумінню змісту та досягненню бажаного комунікативного ефекту в конкретній ситуації.

РОЗДІЛ 2. СТАТТЯ ЯК ЖАНР АНГЛОМОВНОГО НАУКОВО-ПОПУЛЯРНОГО ПІДСТИЛЮ

2.1. Типові риси англомовного науково-популярного підстилю

У перекладі, окрім розуміння змісту тексту та його контексту, надзвичайно важливо знати, у якому стилі він написаний. Кожен стиль або підстиль має свої характерні риси та особливості, що забезпечують виконання його функцій і досягнення поставленої мети комунікації. Перекладач повинен розуміти ці особливості та враховувати їх для здійснення адекватного й якісного перекладу.

Науково-популярний підстиль – це різновид наукового стилю, створений для передачі наукової інформації широкій аудиторії, яка не має спеціальних наукових знань і досвіду. Його завдання полягає не лише в донесенні наукових фактів, досліджень чи результатів, як у власне науковому підстилі, а й в адаптації та спрощенні цієї інформації таким чином, щоб вона була цікавою, доступною й інформативною для читача-нефахівця, а також сприяла популяризації науки. Науково-популярному підстилю залишаються притаманними такі риси наукового стилю, як логічна послідовність викладу, використання термінів, стійких фразеологічних сполучень тощо. Водночас існує низка специфічних рис, зумовлених функціями й завданнями цього підстилю, які є характерними саме для науково-популярного мовлення [22].

В англійській мові науково-популярний підстиль є результатом поєднання наукового стилю зі стилістичними та лінгвістичними елементами, притаманними художнім і публіцистичним текстам. Виділяють шість його основних рис [39, с. 106]:

- 1) спрощена та зрозуміла лексика, проста структура речень;
- 2) спрямованість на аудиторію;
- 3) використання художніх засобів (метафора, епітети, порівняння) та прикладів для пояснення наукових концепцій;
- 4) використання візуальних засобів (ілюстрації, графіки, зображення);

- 5) доступність і зрозумілість наданої інформації;
- 6) уникнення технічного жаргону.

Окрім цього, слід також додати інші риси, зазначені М. Романюхою [28, с. 175], такі як експресивність та інтерактивність.

Перше, що відрізняє науково-популярні тексти від інших наукових текстів – це лексика. Автори науково-популярних текстів мають на меті передати наукове повідомлення у такій формі, щоб воно було доступним читачеві, тобто відповідало його рівню знань. У текстах уникають складних технічних термінів, професійного жаргону, а всю інформацію або пояснення наукових понять намагаються подавати за допомогою загально зрозумілої лексики. Часто для пояснення використовують також порівняння або приклади, щоб полегшити сприйняття матеріалу читачем. Цей прийом можемо спостерігати в наведених нижче фрагментах статей, де в підкреслених висловах демонструється, як без використання складних наукових термінів пояснюються предмети, явища або принцип роботи пристроїв:

The nanopore sequencer is a small device that starts at \$2,000 – cheap in medical terms, thus promising for hospitals in developing nations. It looks like a stapler and hooks up to a laptop via USB; not futuristic-looking at all, in other words. It works by running a strand of DNA through a membrane that has tiny holes, or nanopores, inside it [55].

A 3-D printer works in much the same way as a desktop printer does. Instead of using ink, though, it "prints" in plastic, wax, resin, wood, concrete, gold, titanium, carbon fiber, chocolate – and even living tissue. The jets of a 3-D printer deposit materials layer by layer, as liquids, pastes, or powder. Some simply harden, while others are fused using heat or light [59].

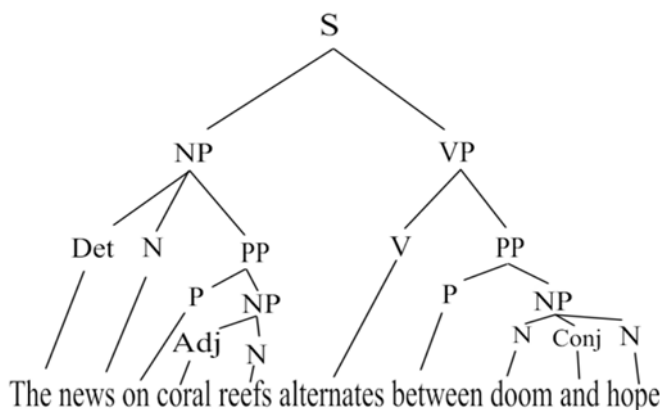
During this circuit, the moon's gravity tugs on Earth, shifting our planet's mass and distorting its shape into what slightly resembles a football. This process is what influences the formation of tides, and has significant consequences for supporting life on the ground, such as supporting marine ecosystems and the reproductive activities of many sea animals [61].

Полегшує сприйняття інформації використання таких художніх засобів, як метафора та епітет. Вони слугують засобами привернення уваги читача, а також поясненням можливих незрозумілих явищ, що описуються в тексті.

Згідно зі Словником української мови [50], метафора – це художній засіб, що вживає слово в переносному значенні. Наприклад: *Their deep orange sets the blue sky ablaze, as if someone has lit a million pieces of paper on fire and dropped them from a plane* [60]. Як і у наукових текстах [17], у текстах науково-популярного підстилю метафора застосовується як засіб визначення невідомого через відоме шляхом відтворення схожих зовнішніх рис [33, с. 181].

У свою чергу, епітет надає характерну емоційну характеристику предмета чи явища. За його допомогою може передаватися індивідуальне, суб'єктивно-оцінне ставлення до об'єкта або підкреслюватися певна його ознака, що допомагає краще зрозуміти, про що йдеться [33, с. 181]. Наприклад, *white-eared hummingbird* [60], *a professional-grade facility, a potentially dangerous predator, disastrous progression* [56]. Епітет – це художнє означення, яке підкреслює характерну рису, якість явища, дії чи поняття [50].

За граматичною будовою речення науково-популярних текстів переважно прості за структурою, короткі та не містять складних синтаксичних конструкцій: *The news on coral reefs alternates between doom and hope; Coral provides a protective home for the algae* [58]. *Asteroids slip quietly by our planet all the time* [61] (див. Рис. 2.1.):

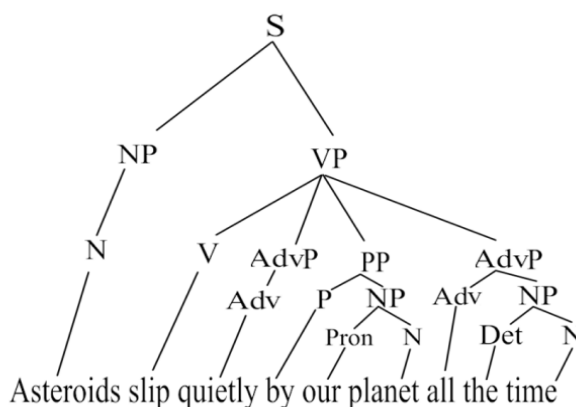
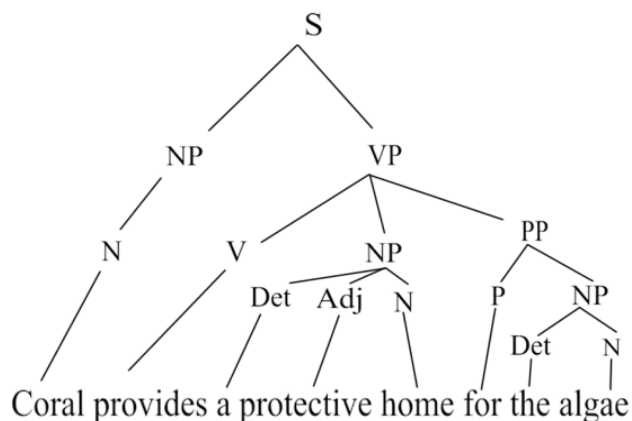

Рис. 2.1. Структурні схеми речень

Через потребу зацікавлювати, розважати та адаптувати презентацію наукових знань для звичайного читача, науково-популярному стилю властива тісна взаємодія з аудиторією, на яку він розрахований. Це сприяє використанню великої кількості різноманітних мовних засобів: розглянутих нами метафор, епітетів, а також риторичних запитань, кліше, звертань, гумору тощо.

Ці засоби становлять важливу частину прагматичного потенціалу тексту, і саме завдяки їм здійснюється вплив і комунікація з читачем, а також формуються адресатно-адресантні відносини, необхідні для досягнення мети науково-популярних текстів [28]. Їх використовують, щоб привернути увагу аудиторії, щось підкреслити, викликати певну реакцію або ж просто зробити описуване явище у тексті більш зрозумілим. Вибір цих засобів залежить від інтенції самого автора тексту.

Одним із мовних засобів, що часто застосовується задля ефекту зближення автора з читачем, є пряме звертання до аудиторії. Це простежується у

використанні риторичних запитань: *So why is 2024 PT5 getting so much attention?* Andrew Rivkin, a planetary astronomer at the Johns Hopkins University Applied Physics Laboratory, says it may be because this asteroid's appearance marks one of the first times that scientists have been able to predict a mini-moon's presence ahead of time [61], а також особових займенників (*we, they, you*), що створюють відчуття «діалогу», який ведеться з читачем: *if you were hoping to see the "mini moon," you've probably been disappointed* [61]. Ще одним засобом взаємодії з читачем є застосування методу оповідання, коли наукова інформація подається у формі розповіді від першої особи [22, с. 139].

Крім того, англомовний науково-популярний підстиль відзначається певною експресивністю, що відображає ставлення автора до наукового питання, поставленого в тексті, можливе ставлення носіїв мови до певної ситуації, а також моделювання автором гіпотетичного читача та його ставлення до описуваної події [22, с. 139].

Отже, науково-популярний підстиль в англійській мові характеризується своїми унікальними рисами, що виникли внаслідок спроб популяризації науки для широкої нефахової аудиторії. Дотримання цих рис є дуже важливим для адаптації складної наукової інформації в більш зрозумілій, доступній та простій формі.

2.2. Жанрово-стилістичні особливості англомовної науково-популярної статті

Стаття є одним із провідних і найпоширеніших жанрів наукового стилю [35, с. 607]. Статтею називають невеликий науковий твір, що публікується в збірці, журналі або науковому виданні, у якому розглядається та описується певне дослідження [12, с. 666]. Вона може стосуватися як наукової сфери, так і будь-якої іншої: історичної, культурної тощо.

К. Хайленд [43], досліджуючи те, як автори наукових та науково-популярних статей взаємодіють зі своїми читачами, виявив деякі жанрово-

стилістичні особливості, типові саме для англomовних науково-популярних статей, і об'єднав їх у п'ять категорій:

- 1) організація (organization);
- 2) аргументація (argument);
- 3) достовірність (credibility);
- 4) позиція (stance);
- 5) залучення (engagement).

Жанрово-стилістичні особливості науково-популярних статей спрямовані на досягнення «близькості» з аудиторією, що уможлиблюється завдяки риторичним елементам, які демонструють як експертність автора, так і його особисту позицію з певної теми, а також адаптують ідейний матеріал статті до конкретної аудиторії [43].

Отже, перше, що нам потрібно розглянути у науково-популярних статтях – це їх організація. Науково-популярні статті покликані зацікавити звичайного читача наукою, зробити його відкритим до дискусій з теми, порушеної в тексті, та викликати бажану реакцію. З цією метою, як правило, у науково-популярних статтях є так званий «гачок» – елемент, що привертає увагу читача до тексту. Його суть полягає в тому, що науково-популярні статті, на відміну, наприклад, від статей власне наукового підстилю, зазвичай подають головне твердження тексту на початку, а не в кінці [43, с. 119]. Таким чином, читача відразу ознайомлюють із контекстом дослідницької проблеми, підкреслюючи її важливість та новизну.

Ось, наприклад, початок статті на тему міграції метеликів-монархів, опублікованої в журналі *National Geographic* за 2024 рік: *In the highland forests of Michoacán, Mexico, nature tours are helping local communities safeguard millions of monarch butterflies that arrive each winter – an important migratory phenomenon that's remained unchanged since its discovery was published in National Geographic in the 1970s* [60]. Як бачимо, нам одразу надається головна інформація та контекст, про що йдеться у тексті, але не основний результат. Фрагмент підкреслює важливість дослідження – *an important migratory phenomenon*, та

його новизну – *unchanged since its discovery was published in National Geographic in the 1970s*.

Схожий приклад з іншої статті: *Imagine disposing of an old pair of shoes by simply composting them. The mycotextile industry is placing a big bet on that future – and redefining the limits of fashion* [57]. У цьому уривку перше речення акцентує увагу на контексті дослідження: ситуація, коли «взуття можна утилізувати шляхом простого компостування». У свою чергу, друге речення вже підкреслює новизну та цінність дослідження – «індустрія грибного текстилю робить велику ставку на це майбутнє і переосмислює межі моди».

Головне твердження в науково-популярних статтях не обов'язково міститься саме на початку тексту – у деяких випадках автори розміщують його в заголовку: *What's Your Cat Saying? New Tech Is Decoding Meows* [52], *3D-Printed Reefs Offer Hope in Coral Bleaching Crisis* [58], *Earth doesn't really have a second moon – but here's what would happen if we did* [61].

Науково-популярним статтям притаманно представляти новизну дослідження та відкриття вчених як певну новину, прорив або щось таке, що має безпосередню чи потенційну користь для читачів [47, с. 187]. По-перше, такий спосіб подання інформації привертає увагу до теми, а по-друге, допомагає у створенні «близькості», яка є важливим чинником зацікавлення читача інформацією науково-популярної статті. Це досягається використанням слів, що виражають спільний інтерес до науки, підкреслюють технічний прогрес і вказують на позитивні риси дослідження, як-от: *A new AI-powered app promises to demystify what your feline is saying* [52]; *The real importance of 2024 PT5 and asteroid research* [61]; *Thanks to advances in computing power and machine learning, computers now have the ability to learn on their own using banks of data* [53].

Наступною жанрово-стилістичною особливістю є акцентування уваги читача на достовірності наданої інформації. У власне наукових статтях цей чинник досягається шляхом демонстрації автором професійних навичок у тій чи іншій сфері науки та вмілого володіння методами дослідження, адже ці статті

пишуться дослідниками для своїх наукових колег [43, с. 122]. Науково-популярні статті, з іншого боку, не можуть застосовувати такий спосіб, оскільки він передбачає, що читачі мають достатній досвід і знання для розуміння описаного. У такому випадку автори використовують інший засіб доведення достовірності інформації – шляхом цитування науковців із обов’язковим зазначенням їхнього статусу у науковій сфері, а також згадуванням імені конкретного науковця у разі його безпосереднього стосунку до дослідження.

Розглянемо на прикладі: *“Letting this thing loose on YouTube, especially with migratory species that are out in the ocean, you get this chance of finding outlier sightings of animals where researchers just simply aren’t going,” says Jon Van Oast, a senior engineer at Wildbook and the brain behind the intelligent agent. “It goes places where the researchers just can’t for logistics reasons and funding”* [53]. Цю статтю присвячено дослідженню ШІ-технологій для розпізнавання тварин за відео. У фрагменті подано цитату, в якій ідеться про ефективність використання бота для пошуку тварин за відео з *YouTube*. Як бачимо, щоб довести достовірність цитованої інформації читачеві, у статті не лише зазначено ім’я та прізвище особи, якій належить ця цитата, але й уточнено її статус у науковій сфері: *senior engineer at Wildbook and the brain behind the intelligent agent*.

Наведемо ще декілька прикладів: *“These sounds have evolved to serve a very functional purpose, and they’re not complicated,” says Jennifer Vonk, a psychologist at Oakland University in Michigan* [52];

“It is an interesting step forward, in terms of putting something back that is really reflective of what was there originally,” says Ruth Gates, a marine scientist at the University of Hawaii who researches coral resiliency to climate change [58].

Ще двома важливими особливостями науково-популярної статті, які ми маємо розглянути, є позиція автора та залучення читача до тексту. У типових наукових статтях твердження, які надає автор, завжди формуються з певною обережністю, стриманістю та застереженнями, зберігаючи логічну й нейтральну позицію щодо наукового питання [47]. Це вказує на те, що вони ґрунтуються радше на правдоподібних доведеннях та аргументації автора, ніж на

точних і достовірних знаннях, відкриваючи читачам-науковцям простір для обговорення та заперечення цього трактування [43].

Водночас, науково-популярні статті будуються на встановленні взаєморозуміння між читачем і автором, що дає можливість останньому висловлюватися категоричніше з певної теми та займати в ній чітку позицію [43, с. 123]. У таких текстах можуть використовуватися слова, що передають емоційну реакцію автора на матеріал, акцентують, на його думку, важливі моменти й заохочують читачів до обговорення наукового питання. Це підкреслює доступність статті й надає їй неформального тону, як, наприклад: *As epoch-making as Gutenberg's printing press, 3-D printing is changing the shape of the future* [59]. У цьому прикладі слово *epoch-making* «епохальний» вказує на захопливе ставлення автора до технології 3D друку, тобто виступає оцінним маркером.

Щодо залучення читача, то тут використовуються розглянуті нами мовні засоби, характерні для науково-популярного стилю риторичні питання та особові займенники.

Риторичні питання є ключовою стратегією діалогічного залучення читача, що полягає у створенні безпосереднього контакту з ним. Вони є поширеними саме в науково-популярних статтях, тоді як у власне наукових майже повністю відсутні [43, с. 125].

У свою чергу, особові займенники, зокрема займенник «ми» (*we*), використовуються в таких статтях як засіб утвердження спільної думки або бачення світу, що допомагає у подальшому скерувати читача до сприйняття важливості описуваного в тексті дослідження [43, с.125]. Приклад застосування можемо побачити в цьому фрагменті: *...which may offer even more ways to understand why we think how we do, when something may be cognitively amiss, or even how we experience emotion.* [55].

Тож, науково-популярна стаття уможлиблює доступ до наукових знань, досліджень та відкриттів широкому колу читачів. Її жанрово-стилістичні особливості полягають у застосуванні мовних засобів, які сприяють спрощенню складного наукового матеріалу та встановленню «близькості» з аудиторією, що

допомагає авторам успішно транслювати наукову інформацію читачам-нефахівцям.

2.3. Культурно-специфічна лексика та способи її адаптації у перекладі

Культурно-специфічна лексика є лінгвістичним проявом унікальної культурної ідентичності, історії та способу життя різних народів. У текстах науково-популярного підстилю така лексика трапляється у великій кількості, що не є випадковістю. У цих текстах культурно-специфічна лексика слугує важливим інструментом для залучення читача, спрощення та полегшення сприйняття інформації, а також виконує функцію демонстрації реального впливу науки на світ. Вона також використовується для надання деталей щодо теми дослідження та як засіб спрощення наукової інформації чи пояснення терміна шляхом порівняння його зі зрозумілим для аудиторії об'єктом чи ситуацією.

Підходи до класифікації культурно-специфічної лексики в сучасній лінгвістиці є різними, проте загалом виділяють три основні лексичні групи: безеквівалентна лексика, конотативна лексика, фонові лексика [4, с. 32]. Нас цікавить саме перша група.

Безеквівалентною лексикою називають слова, які не мають прямого відповідника в мові перекладу [4, с. 32]. Це поняття охоплює реалії, терміни, власні назви, вигуки, звуконаслідувальні слова, аббревіатури, звертання, відступи від літературної норми, випадкові лакуни тощо [4].

Реаліями називають слова та вирази, що позначають культурно-специфічні предмети, явища чи поняття, властиві певній культурі та відсутні в іншій, несучи при цьому національний та/або історичний колорит [31].

Серед реалій виокремлюють [10, с. 233-234]:

- 1) географічні (назви об'єктів фізичної географії і метеорології, назви географічних об'єктів, які пов'язані зі людською діяльністю);
- 2) етнографічні (побут, їжа, житло, одяг, міфологія, театр тощо);

3) суспільно-політичні реалії (адміністративно-територіальний устрій, органи та представники влади, воєнні реалії) та інші.

Культурно-специфічна лексика, на відміну від загальноповжитої, є унікальною й специфічною для кожного народу, а тому поняття, присутні в одній мові, можуть не мати точного відповідника в іншій, що створює значні труднощі під час перекладу. У науково-популярних текстах особливо важливо зберігати культурно-специфічну лексику, адже вона допомагає авторам ефективно взаємодіяти з аудиторією. Перекладач, виконуючи переклад науково-популярних текстів, має це враховувати і, за неможливості здійснити буквальний переклад, прагнути адаптувати лексику до цільової аудиторії.

Адаптація – це процес, за якого, у разі неможливості передати ситуацію шляхом еквівалентного перекладу (за відсутності в культурі цільової мови), перекладач змінює або пристосовує її до культури мови перекладу, замінюючи культурні елементи оригіналу на ті, що є доречними з огляду на прагматику та функцію в цільовій культурі [51, с. 4]. Адаптація передбачає використання мовних і культурних моделей реципієнта, а також відтворення прагматичного потенціалу тексту оригіналу [32, с. 136].

Адаптувати культурно-специфічні лексичні одиниці можна у декілька способів [31]:

- 1) передачею графічної форми слова або його звучання;
- 2) буквальним перекладом;
- 3) поясненням культурної одиниці оригіналу за допомогою цільової мови;
- 4) заміною культурної одиниці мови оригіналу на близький за функцією чи значенням еквівалент у перекладі, який зрозумілий читачеві;
- 5) опущенням культурної одиниці мови оригіналу за відсутністю будь-якої релевантної інформації або прагматичної функції для читача мови перекладу;
- 6) узагальненням або конкретизацією поняття;
- 7) запозиченням слів з мови оригіналу без їх перекладу.

Спосіб адаптації залежить від багатьох чинників: культурного контексту, цільової аудиторії тексту, особливостей мови тощо. Окрім цього, на вибір способу адаптації можуть впливати також особливості самих лексичних одиниць – семантичні та структурні.

Лексичні одиниці на позначення установ, закладів, а також географічних назв (наприклад: *Michoacán, El Rosario, Sierra Chincua* [60]; *Canada, Tucson, Arizona* [56] тощо), здебільшого не містять прихованого контексту або подвійного значення й у науково-популярних та інших текстах використовуються для уточнення або доповнення інформації: *Nowhere else in **America** is that disastrous progression as apparent as in **Arizona**, especially the **Phoenix** metro area, one of the fastest growing in the country* [56].

Якщо ці назви є загальновідомими (назви країн, міст, річок тощо), то застосовують усталений відповідник. У разі, якщо назва не має відповідника, найпоширенішими способами її адаптації є транслітерація або транскрипція, тобто передача графічної форми або звучання. Це найлаконічніші зі способів, що водночас створюють певний експресивний потенціал і демонструють конотацію оригінальності, небуденності об'єкта [6, с. 75]. Проте існують винятки.

Не всі власні назви піддаються цим способам адаптації через ризик виникнення невимовних, незрозумілих на слух форм або неточностей і дезінформації. У такому разі подібні слова не адаптуються й, за відсутності відповідника, переносяться в текст перекладу у своїй оригінальній формі. Прикладами таких власних назв можуть бути назви компаній *MycoWorks* [57], застосунків *MeowTalk, FluentPet* [52], ШІ-інструментів *Sturgeon* [55] та ін.

Іноді може виникати ситуація, коли семантика слів оригіналу є зрозумілою читачеві, проте через культурні відмінності інформація, закладена в цих словах, може бути неповною або спотвореною. Наприклад, одиниці виміру: *The tunnel measures about **16 feet long** and descends to a depth of roughly **four feet**, which ensures burrows stay cool as outside temperatures increase* [56]. У такому разі перекладач, щоб надати повну інформацію, адаптує одиниці виміру з однієї метричної системи в іншу залежно від тієї, яка використовується в країні мови

перекладу. Адаптації підлягає не лише сама одиниця виміру, а й числове значення, оскільки різні системи мають різні фіксовані значення, за якими визначають певну величину.

Існують також випадки, коли семантика слова є незрозумілою, не має жодних аналогів у цільовій культурі або не несе для неї прагматичної цінності. У такому випадку ці культурні одиниці в тексті можуть бути пояснені описово або повністю опущені за умови, що це не зашкодить загальному розумінню тексту та його основної ідеї.

Розглянемо на прикладі: *Few people will be crushed by not being able to print a Saturday night special, but many may be disappointed with the misshapen trinkets that are the typical fare* [59], де *a Saturday night special* – фразеологічний вираз, зрозумілий американській аудиторії, але позбавлений сенсу для української. У такому випадку перекладач може його опустити.

За структурою переважна більшість культурно-специфічної лексики представлена окремими словами, словосполученнями, а в деяких випадках – реченнями [19, с. 307]: *Eta Carinae, constellation Carina*, [54]; *AI for Earth, Wildlife Insights, Africa, Microsoft* [53]; *monarch butterflies, Purépecha, mezcal* [60].

Слова переважно адаптуються у перекладі безпосередньо, без структурних змін, що зазвичай не викликає суттєвих труднощів. Інакше виглядає ситуація зі словосполученнями та складнішими конструкціями. Тут структури мов оригіналу та перекладу можуть суттєво відрізнятися, що обов'язково слід враховувати під час адаптації. Наприклад, деякі словосполучення в англійській мові за структурою N+N або N+N+N: *Monarch Butterfly Fund* [60]; *hoof fungus* [57], можуть виглядати неприродньо в українській мові. Таким чином, вони мають бути адаптовані відповідно до моделі словосполучення, яка є прийнятою для мови перекладу. Ще одним прикладом є порядок слів у конструкціях, як-от: *at New Mexico State University*, [56], *Latin America's greatest wildlife migration* [60] – які в перекладі також адаптуються для досягнення логічної та зрозумілої структури висловлення.

Отже, адаптація культурно-специфічних слів включає в себе велику кількість чинників, які потрібно враховувати під час перекладу тексту для цільової аудиторії. Залежно від цих чинників можуть застосовуватись різні способи адаптації тих чи інших одиниць. Перекладач, який виконує адаптацію, повинен володіти не лише глибокими знаннями культури оригіналу, а й культури мови перекладу, щоб досягти найкращих результатів у передачі контексту, змісту та прагматики як окремих слів, так і всього тексту.

2.4. Засоби експресивності у науково-популярних статтях

Як стверджує С. Радецька [26], експресивність – це особливість тексту, яка дає змогу передавати зміст з більшою інтенсивністю, і результатом якої може бути логічне або емоційне посилення повідомлення.

Експресивність тісно пов'язана з емоційністю, проте їхнє співвідношення досі залишається предметом дискусій серед учених. У роботі О. Бондарчука [5] зазначено, що ці терміни лінгвісти розглядають і як синоніми, і як частково подібні, але автономні явища. Найбільш обґрунтованою та поширеною є точка зору, згідно з якою експресивність та емоційність взаємопов'язані, але не є тотожними, і розглядаються як терміни, що позначають людські почуття в різних площинах [5]. Ми вважаємо за доцільне розглядати емоційність як одне з явищ, яке може бути викликане експресивними мовними засобами, і в цій роботі будемо використовувати ці терміни саме в такому розумінні.

Експресивні засоби у жанрах наукового стилю не є поширеними. Навпаки, більшість жанрів наукової літератури позбавлені таких засобів і втілені в нейтральному стилі [26, с. 192]. Тексти науково-популярного підстилю у цьому відрізняються.

Як уже зазначалося, специфіка науково-популярного підстилю та його жанрів визначається адресованістю наукової інформації, поданої в цих текстах у зрозумілій і доступній формі для широкого кола читачів. Спосіб подачі інформації в такому вигляді досягається значною мірою саме завдяки

представленню наукових фактів не лише через логіку, а й через емоційність прикладів та ілюстрацій [26, с. 193]. Ця емоційність досягається завдяки застосуванню різних експресивних мовних засобів: скороченню та розширенню структури речень, порядку слів [27], застосуванню перифраз, прямої мови, порівнянь, розглянутих нами риторичних питань, загальноновживаної та експресивної лексики тощо [26].

Найпотужніше експресія в науково-популярних статтях виявляється у заголовках [27, с. 117]. Заголовок – це перше, що бачить читач, знайомлячись зі статтею, тож, намагаючись привернути увагу, автори текстів одразу розставляють у ньому всі необхідні акценти.

Це досягається через уживання емоційної або оцінної лексики. Наприклад, *Stunning 3-D Models Reveal Bizarre Double Star Acting Up* [54]. У цьому заголовку використано слово *stunning* «приголомшливий», яке одразу надає оцінку й емоційну характеристику як самому тексту, так і предмету дослідження, що в ньому розглядається. Таким чином, автор, використовуючи прикметник із яскравим позитивним забарвленням, намагається привернути увагу читачів і зацікавити їх у тому, щоб дізнатися, про що йдеться, і чому саме автор так високо оцінив це дослідження.

Емоційна та оцінна лексика вживається не лише в заголовках. Вона широко представлена і в самих текстах. Така лексика робить науковий матеріал цікавішим, а також передає ставлення автора до теми. Окрім цього, її застосування сприяє формуванню певного впливу на читача та його власної думки щодо теми, розглянутої в статті.

Засоби експресивності використовуються не лише для надання тексту емоційності. Вони також допомагають авторам популяризувати складні наукові явища простою та зрозумілою мовою: метафори пояснюють невідоме через риси відомого, перифраза полягає в заміні назви предмета описовим зворотом, що вказує на його характерні ознаки [26, с. 193], а порівняння, наприклад, пояснює невідоме шляхом аналогій.

С. Радецька [26, с. 193] визначає порівняння як найпоширеніший експресивний засіб у науково-популярному тексті, який застосовується для привернення уваги читача. Порівняння не лише зацікавлює – автори таких текстів дуже часто використовують його, щоб пояснити складну наукову інформацію. Воно дозволяє спростити сприйняття теми, пояснити нові речі через конкретні, знайомі образи та аналогії.

Розглянемо декілька прикладів:

*Their wings, **thin as parchment paper**, are a deep orange with black veins and white spots along the edges [60];*

*The nanopore sequencer is a small device that starts at \$2,000 – cheap in medical terms, thus promising for hospitals in developing nations. **It looks like a stapler** and hooks up to a laptop via USB [55];*

*“I can see a time coming where you will be able to choose and download house plans **like you were buying something** on iTunes, customize them with a few clicks on the keyboard to get just exactly what you want, then have a printer brought onto your site and fabricate the house,” adds Heinsman [59].*

Як ми бачимо у цих прикладах, порівняння, застосовані авторами статей, відіграють роль допоміжних інструментів для читача. Вони допомагають йому уявити або зрозуміти, як виглядає чи працює той чи інший об’єкт. *Thin as parchment paper* демонструє товщину крил; порівняння *It looks like a stapler*, надає уявлення про зовнішній вигляд незнайомого пристрою; *Like you were buying something* – це аналогія, яка дозволяє читачеві уявити, як у майбутньому може виглядати процес створення будинків за допомогою 3D-принтера.

Засобом експресивності також є використання загальноновживаної лексики. Загальноновживаною вважається лексика, яку використовують усі носії мови, незалежно від соціального чи іншого статусу. Така лексика спрощує подачу інформації, а також створює в тексті відчуття повсякденного спілкування, що допомагає авторам науково-популярних статей встановити зв’язок і налагодити взаєморозуміння з аудиторією.

Ще одним експресивним засобом є використання прямої мови, наприклад: *With a nod to history, they tested it by tapping out the message an awed Morse sent in 1844: “What hath God wrought?”* [59]. У науково-популярних статтях пряму мову використовують досить часто. Вона допомагає авторам доводити достовірність їхніх суджень і правдивість наданої наукової інформації. Пряма мова також сприяє створенню ефекту розповіді в статтях, написаних від першої особи, наприклад: *“You think this is beautiful,” says Diego Gonzalez, our guide in Sierra Chincua, as the butterflies flutter back to their branches. “I remember when we had 400 trees full of monarchs – you couldn’t see the sky there were so many”* [60].

Засоби експресивності включають у себе не лише лексику, а й структуру речень. М. Романюха [27] у своїй роботі зазначає такі популярні стратегії використання експресивного синтаксису:

- 1) паралельні конструкції;
- 2) парцеляція;
- 3) непрямої порядок слів;
- 4) транспозиція значення.

Вони застосовуються у науково-популярних статтях для відтворення динаміки, атмосфери діалогу в тексті та передачі важливих смислових акцентів трансльованої інформації [27].

Так, наприклад, парцеляція речень – це поділ єдиної конструкції на кілька окремих [50]. У науково-популярних текстах допомагає створювати емоційне очікування у читача, а також надає тексту ритмічності, що робить його більш динамічним і цікавим для сприйняття: *Don’t worry – Earth will be fine. **But the light show will be unforgettable*** [54].

У свою чергу, незвичний порядок слів формує тон поданої інформації. Наприклад, у реченні *Nowhere else in America is that disastrous progression as apparent as in Arizona, where the population of burrowing owls has plummeted 95 percent in 20 years* [56], завдяки такій побудові першої частини створюється тривожний тон, який акцентує увагу на серйозності скорочення популяції птахів саме в Аризоні.

Отже, засоби експресивності в науково-популярних статтях реалізуються як за рахунок лексико-семантичних, так і синтаксичних змін. Вони допомагають привертати увагу читачів, спрощувати складну наукову інформацію та здійснювати емоційний вплив на аудиторію.

Висновки до розділу 2

Науково-популярний підстиль є унікальним різновидом наукового стилю, що характеризується синтезом рис наукового, художнього та публіцистичного стилів. Його головна мета – популяризація і спрощення наукових знань, а також зацікавлення ними широкої аудиторії, яка не має наукового досвіду. Ця мета досягається завдяки низці характерних особливостей науково-популярного підстилю, які відрізняють його від інших різновидів наукового стилю.

Першою ключовою рисою науково-популярного підстилю є спрощення лексики та синтаксису. Автори таких текстів свідомо уникають складної термінології та професійного жаргону, подаючи інформацію за допомогою загальнозживаної лексики, порівнянь і прикладів. Використання цих засобів забезпечує максимальну доступність та зрозумілість інформації для читача. Крім того, науково-популярний підстиль зосереджується на постійній взаємодії з читачем, прагненні зацікавити його, викликати емоційний відгук і спонукати до подальшого вивчення науки. Це досягається через використання різних мовних і художніх засобів, які сприяють створенню діалогу між автором і читачем, а також поясненню складних понять через доступні приклади.

Жанрово-стилістичні особливості науково-популярної статті є прямим наслідком типових рис цього підстилю. Такі статті покликані донести наукову інформацію та зацікавити в ній читача. Вони мають певну структуру і використовують стратегії, спрямовані на популяризацію науки та встановлення «близькості» з аудиторією. Статті часто починаються з елементів, що привертають увагу, як у заголовку, так і на початку тексту. Такі елементи підкреслюють новизну й актуальність теми дослідження. Науково-популярні статті також акцентують увагу на достовірності поданої інформації через цитування авторитетних науковців, виражають позицію автора й намагаються залучити читачів до дискусії.

Значну роль у науково-популярному підстилі відіграють культурно-специфічна лексика та експресивні засоби. Культурно-специфічна лексика є

ключовим інструментом для залучення читача, полегшення сприйняття інформації та демонстрації її реального впливу. Вона охоплює як безеквівалентну лексику, так і реалії, характерні для конкретної культури. Адаптація такої лексики є важливою частиною процесу перекладу, оскільки сприяє збереженню комунікативної та прагматичної функції тексту. Вибір способу адаптації залежить як від семантичних, так і від структурних характеристик лексичних одиниць.

Ще однією унікальною особливістю науково-популярного тексту є експресивність, що дозволяє збільшити інтенсивність тексту та його емоційний вплив на читача. На лексичному рівні вона реалізується через використання емоційної та оцінної лексики, художніх засобів таких як порівняння або метафори. На структурному рівні експресивність виражається за допомогою змін порядку слів, скорочення чи розширення речень тощо.

Отже, науково-популярний підстиль функціонує з метою популяризації науки, поєднуючи опис наукових досліджень з експресивністю та активною взаємодією з читачами. У цьому розділі було розглянуто основні характеристики цього підстилю та інструменти, які він використовує для досягнення своєї мети.

РОЗДІЛ 3. ПРАГМАТИЧНІ АСПЕКТИ ПЕРЕКЛАДУ АНГЛОМОВНИХ НАУКОВО-ПОПУЛЯРНИХ СТАТЕЙ УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ

3.1. Релевантність наукової інформації для цільової аудиторії

Основою будь-якого науково-популярного тексту є певні наукові знання, або ж, іншими словами, наукова інформація, представлена авторами статей у спрощеній та доступній формі для широкої аудиторії. Вона охоплює теорії, винаходи, відкриття, наукові факти, дослідження, їх методи та результати. Ця інформація подається через зрозумілі або повсякденні речі, події, аналогії для конкретної аудиторії, а не лише через загальновідомі факти.

Коли перекладач працює з перекладом науково-популярних статей або інших жанрів цього підстилю, він повинен усвідомлювати, що, окрім правильної, точної й достовірної передачі інформації, її також потрібно зробити релевантною.

Релевантність ми можемо визначити як ступінь, що характеризує значущість, корисність і зрозумілість інформації відповідно до потреб конкретної аудиторії. Наявність цього чинника в тексті дуже важлива, адже він забезпечує ефективну комунікацію з читачем, зацікавлює його наукою та спонукає до її подальшого вивчення. Враховуючи це й особливості науково-популярного підстилю, слід звернути увагу на передачу та збереження чинника релевантності наукової інформації для цільової аудиторії в перекладі.

Для нашого дослідження було обрано статті з журналу *National Geographic* за 2025, 2024, 2018, 2017 та 2015 роки. Це науково-популярні статті, розраховані на американську аудиторію, з різних наукових тем, не пов'язаних між собою, у яких міститься культурно-специфічна лексика, наукова термінологія та експресивні засоби, які вимагають від перекладача достатніх знань культури оригіналу та цільової культури, щоб правильно адаптувати текст, відтворюючи його зміст і прагматику.

Одним із головних засобів забезпечення релевантності наукової інформації для цільової аудиторії є культурна адаптація, яка не просто бажана, а часто

необхідна. Це пов'язано з тим, що автори науково-популярних статей, намагаючись надати наукові факти максимально доступною та зрозумілою мовою, використовують для їх пояснення культурно-специфічну лексику. Така лексика допомагає краще зрозуміти наукову інформацію завдяки апеляції до культурного досвіду читача, надаючи змогу сприймати незнайомі речі через відомі образи, поняття чи ситуації. Унаслідок цього інформація викликає інтерес, стає простішою, цікавішою, а отже – релевантною. Вибір культурно-специфічної лексики цілком залежить від того, на яку аудиторію розраховано текст.

У перекладі залишати подібну лексику в тому вигляді, у якому вона є в оригіналі, якщо з погляду прагматики ці слова не несуть потрібного значення для аудиторії, буде помилкою, адже читачі їх не зрозуміють, а отже, не зможуть засвоїти наукову інформацію. Саме тому перекладачі й вдаються до адаптації лексики оригіналу до подібної за прагматикою лексики перекладу. Завдяки цьому вони забезпечують зрозумілість і релевантність тексту для цільової аудиторії.

Продемонструємо на прикладі: *Welcome to the world of artificial intelligence in service of conservation, where some of the hardest working additions to a research team aren't the lead scientists or interns but tireless computers. Just as artificial intelligence (AI) powers Amazon's Alexa, Gmail's spam filter, and Facebook's new friends suggestions, it's now being used to help out the animal world* [53]. – Ласкаво просимо у світ штучного інтелекту на службі охорони природи, де найпрацьовитішими членами дослідницької команди є не провідні науковці чи стажери, а невтомні комп'ютери. Так само, як штучний інтелект (ШІ) забезпечує роботу голосового помічника **Google Assistant**, спам-фільтра пошти Gmail та функції пропозиції нових друзів у соцмережі Facebook, зараз він використовується для допомоги тваринному світу [тут і далі переклад наш – Р. В.].

В оригіналі, для того щоб читач був краще обізнаний з питаннями штучного інтелекту, автор наводить приклади того, як ШІ забезпечує роботу функцій застосунків відомих читачеві брендів, якими він часто користується у повсякденному житті. З позиції української цільової аудиторії Gmail та Facebook є загальновідомими назвами, що широко використовуються в українській

культури, у той час як *Amazon's Alexa* – ні. *Alexa* – це віртуальний помічник компанії *Amazon*. Якщо сама компанія відома українцям, то її продукт – значно меншою мірою. Тому, якщо ми залишимо цей бренд в оригіналі, досягти необхідної релевантності інформації для українського читача не вдасться. Водночас, не можна говорити й про її повну відсутність, адже два інші приклади – *Gmail* і *Facebook* – залишаються зрозумілими аудиторії. Звичайно, для перекладача найкращим варіантом буде все ж таки зробити все можливе, щоб досягти повної релевантності інформації. У зв'язку з цим, з огляду на прагматику та функцію вислову в оригіналі, у перекладі ми підбираємо максимально схоже й зрозуміле для цільової аудиторії поняття – *Google Assistant*.

Релевантності також можна досягти шляхом свідомого опущення певних елементів інформації оригіналу. Такий засіб використовується тоді, коли інформація, подана в оригіналі, не має суттєвого інформативного чи прагматичного значення для цільової аудиторії і водночас не піддається ефективній адаптації або поясненню. У таких випадках опущення сприяє спрощенню подачі матеріалу та зменшенню інформаційного навантаження. Це може стосуватися як окремих слів чи речень, так і цілих абзаців. Наприклад, у статті про 3D-друк вжито іронічний жарт, що критикує завищені очікування від цієї технології: *Few people will be crushed by not being able to print a Saturday night special, but many may be disappointed with the misshapen trinkets that are the typical fare* [59]. – *Мало хто засмутиться через те, що не зможе надрукувати ністолета, але багато хто розчарується невдалими дрібничками, що є типовим результатом роботи 3D-принтера*. У цьому реченні використано вираз *Saturday night special*, що є суто американською культурною реалією і позначає дешеву, неякісну вогнепальну зброю. Для української аудиторії цей вираз і ситуація, яка в ньому описується, будуть абсолютно незрозумілими, адже в українській мові немає ані відповідника до цього виразу, ані схожого чи аналогічного контексту в культурі, який можна було б адаптувати. Тож, опустивши цей фрагмент, ми зробили текст доступнішим і простішим, а отже, знову ж таки, релевантним для аудиторії. Проте слід пам'ятати, що опущення матиме позитивний ефект лише

тоді, коли така інформація не є змістовно вагомою, ані для аудиторії, ані для самого тексту, тобто її відсутність не спотворить загального змісту.

Окремої уваги потребує також передача фізичних величин та числових характеристик, які часто трапляються у науково-популярних текстах. Такі тексти нерідко містять детальні описи об'єктів дослідження: їх розмірів, ваги, температури тощо. Числові дані, що подаються через ці величини, виконують не лише інформативну, а й прагматичну функцію: вони викликають емоційну реакцію, допомагають порівняти або візуалізувати об'єкт, тим самим полегшуючи сприйняття інформації та підвищуючи її достовірність. Отже, числові характеристики також відіграють важливу роль у забезпеченні релевантності.

В англійських науково-популярних текстах зазвичай використовується американська система мір. У деяких статтях наводяться лише показники цієї системи, в інших також і розрахунки за міжнародною системою SI: *Our open-air truck rattles on a cobbled road as we climb to 9,850 feet above sea level* [60] – подано лише в американській системі; *Each reef is made of dolomite sand, weighs 2.5 tons, and measures six-and-a-half feet (two meters) in diameter and slightly more than three feet (one meter) in height* [58] – використано обидві системи. У другому випадку перекладач може обрати ту систему, яка доречна для цільової аудиторії. Натомість у першому прикладі потрібно вдаватися до адаптації, адже зазначені розрахунки можуть бути незрозумілими для українського читача та вимагатимуть додаткових зусиль для уявлення масштабів, що ускладнить сприйняття інформації.

Під час адаптації фізичних величин змінюється не лише лексична одиниця виміру, а й числовий показник:

Our open-air truck rattles on a cobbled road as we climb to 9,850 feet above sea level [60]. – *Наш пікан торохтить брукованою дорогою, коли ми піднімаємося на висоту близько 3 тисяч метрів над рівнем моря.*

*Although an adult, the owl was only about **nine inches tall**, with long spindly legs and sharp talons [56]. – Хоча птах був дорослий, з довгими веретеноподібними ногами і гострими кігтями, його зріст сягав лише **23 см**.*

*Over three years **a 20-foot-tall printer**, the KamerMaker (Room Maker) will create walls, cornices, and rooms, trying out materials, designs, and concepts [59]. – Протягом трьох років принтер KamerMaker (Room Maker) **висотою 6 метрів** створюватиме стіни, карнизи та кімнати, випробовуючи матеріали, дизайни та концепції.*

Як бачимо, така адаптація буде сприяти не лише релевантності наведеної інформації для читача, а й точнішому відтворенню суті дослідження, описаного в тексті.

Таким чином, релевантність є ключовою складовою науково-популярних текстів, що відіграє важливу роль як в оригіналі, так і в перекладі. Вона полягає у відповідності тексту потребам, очікуванням та рівню обізнаності цільової аудиторії й може бути забезпечена шляхом адаптації наукової інформації до культурного контексту читача.

3.2. Труднощі перекладу науково-популярних статей

На перший погляд науково-популярні статті здаються досить простими для перекладу, адже їхня головна мета – популяризація науки для широкої аудиторії. Тому, може здаватися, що використання загальноновживаної лексики та простих синтаксичних конструкцій робить такі тексти менш вимогливими, ніж власне наукові, технічні або юридичні. Однак варто розпочати їхній переклад, і стає очевидно, що ця простота досить оманлива. Насправді тексти науково-популярного підстилю містять низку викликів для перекладача, які вимагають від нього гнучкості, досвіду, а також глибокого розуміння наукової теми та культури як оригіналу, так і перекладу.

Як зазначає Ю. Орещич [22], поширення науки в науково-популярних текстах – це не просто передача наукових знань, а й адаптація складних наукових

концепцій до більш простої й зрозумілої форми. Це досить складне завдання, яке потребує особливих зусиль та вмінь, адже необхідно не просто спростити складну наукову інформацію, а й водночас зберегти її точність, достовірність і наукову цінність.

Однією з проблем перекладу науково-популярних статей є передача та адаптація наукової термінології. Попри те, що статті розраховані на широку аудиторію, а отже, інформація в них має бути легкою та доступною, вони не позбавлені як загальноновживаних, так і вузькоспеціалізованих наукових термінів, які автори застосовують для пояснення наукових концепцій. Перекладач, працюючи над текстом, повинен мати на увазі, що наукові терміни мають не просто бути передані з однієї мови на іншу, а й адаптовані для цільової аудиторії.

Загальновідомі наукові терміни, як-от [56]: *data* «дані», *species* «види», *research* «дослідження», *habitat* «середовище», лише вимагають від перекладача точного й правильного відповідника в мові перекладу, щоб не спотворити зміст тексту. Натомість вузькоспеціалізовані терміни можуть спричинити труднощі, адже зазвичай вони є маловідомими або незрозумілими для читачів.

Перекладач повинен не лише точно передати ці терміни, а й зробити їх зрозумілими, тобто адаптувати або пояснити для аудиторії. Як приклад наведемо терміни та речення з ними зі статті, присвяченої технології грибного текстилю: *Each tray is incubating **mycelium**, a mesh of fine filaments that, for fungi, are roughly analogous to a plant's root system* [57]. – У кожному лотку інкубується **грибниця** – сітка тонких ниток, яка для грибів є приблизним аналогом кореневої системи рослин; *Once sterilized, the **substrate** goes into “deep-dish, lasagna-like trays” of varying sizes, says Ross* [57]. – Після стерилізації **земельний поживний матеріал, що слугує основою росту грибів**, потрапляє в «глибокі, схожі на лазанью лотки» різного розміру, – каже Росс.

Переклад науково-популярних статей вимагає високого рівня наукових знань. Недостатнє розуміння перекладачем наукової термінології може призвести до неправильного перекладу ключових понять, що, своєю чергою, спричинить викривлене тлумачення всієї статті й введе в оману її читачів. Окрім цього,

перекладач без належних наукових знань не зможе адаптувати наукові поняття, адже якщо перекладач сам не розуміє явище, описане в оригіналі, то пояснити його іншими словами, простішою й доступнішою мовою, він теж не зможе. Це може призвести до надмірного спрощення терміна або ж, навпаки, до його ускладнення.

Науково-популярні статті вимагають не лише наукових, а й культурних знань. Автори дуже часто використовують культурно-специфічну лексику та мовні засоби (метафори, порівняння, епітети тощо), щоб пояснити складні наукові концепції. Такі тексти активно взаємодіють з аудиторією, намагаються її зацікавити, розважити, тому в них часто трапляється гумор, іронія, посилення на сучасні події та феномени культури. Усе це покликане вплинути на читача й викликати емоційний відгук.

Передача таких елементів є надзвичайно важливою, адже, по-перше, це допомагає зберегти прагматику оригіналу, а по-друге – зробити текст цікавим для цільової аудиторії. Збереження прагматичного потенціалу дає змогу перекладачеві відтворити ту динаміку спілкування, яку автор заклав в оригінальний матеріал.

Це добре видно на прикладах зі статті про технологію розпізнавання котячого нявкання: *“We’re the largest depositors of meows in this galaxy,” he quips [52]. – «Ми – найбільше сховище котячих нявкань у всій галактиці», – жартує він; Yodeling in front of her empty food bowl at dinnertime clearly indicates she’s at risk of imminent starvation [52]. – Її драматичне нявкання перед порожньою мискою в обідній час чітко вказує на те, що їй загрожує неминучий голод.*

Якщо гумор або іронія втрачаються в перекладі, текст стає сухим, менш привабливим, і читач може втратити інтерес навіть попри точність наукової інформації. Подібно до цього, ігнорування або повне вилучення культурних елементів може зробити текст незрозумілим або далеким для читача.

Переважає більшість труднощів перекладу науково-популярних статей пов’язана саме з лексичними та семантичними аспектами. Якщо ж говорити про труднощі, пов’язані з граматиною, то вони виникають рідше. Це пояснюється

тим, що мова таких текстів порівняно проста (на відміну від власне наукових), зокрема через вживання нескладних синтаксичних конструкцій, що робиться навмисно, щоб читачу було легко сприймати інформацію.

Таким чином, можемо зробити висновок, що попри уявну простоту, науково-популярні тексти можуть становити серйозний виклик для перекладача через свою специфіку. Працюючи над перекладом, перекладач має не лише переносити інформацію з однієї мови на іншу, а й адаптувати її, робити доступною, зрозумілою та цікавою для аудиторії.

3.3. Способи перекладу культурно-специфічної лексики та засобів експресивності в англомовних науково-популярних статтях

Як було розглянуто в другому розділі, науково-популярному підстилю притаманне широке використання культурно-специфічної лексики та засобів експресивності. Вони допомагають взаємодіяти з аудиторією, пояснювати матеріал, передавати ставлення авторів текстів до теми, а також впливають на сприйняття й розуміння тексту.

Подібні лексичні одиниці зазвичай є унікальними для кожної культури і здебільшого не мають усталених відповідників, які можна було б використати у перекладі. Тому перекладач, передаючи ці слова іншою мовою, застосовує різні способи перекладу залежно від значення, контексту, прагматичної функції та ролі слова в тексті.

У своїй роботі ми будемо аналізувати переклад, послуговуючись класифікацією способів перекладу, запропонованою Дж. Бірне [38]. Він поділяє способи перекладу на два види: прямі (*direct*) та непрямі (*oblique*). Варто зазначити, що в українському перекладознавстві класифікація інша, і замість поділу на прямі та непрямі способи виокремлюють такі групи: 1) лексичні, 2) граматичні, 3) лексико-граматичні та 4) лексико-семантичні [1].

Прямі способи перекладу – це ті, що передбачають мінімальне втручання перекладача та незначні відхилення від оригінального тексту [38, с. 118]. До них

належать: 1) буквальний переклад (literal translation), 2) запозичення (borrowing) та 3) калькування (calque).

Непрямі способи перекладу застосовуються тоді, коли між мовою оригіналу та мовою перекладу існують значні лексичні, граматичні чи прагматичні відмінності [38, с. 120]. Кількість непрямих способів перекладу більша ніж прямих, тому ми перерахуємо деякі з них: 1) модуляція або смисловий зв'язок (modulation), 2) адаптація (adaption), 3) компенсація (compensation), 4) транспозиція (transposition), 5) еквівалентність (equivalence), 6) експлікація або описовий переклад (expansion), 7) генералізація та конкретизація (generalizing and particularizing).

Насамперед розглянемо переклад власних назв, яких в опрацьованих нами науково-популярних статтях виявилось досить багато. Власні назви також є елементами культурно-специфічної лексики, але, на відміну від реалій, вони рідко потребують значного втручання перекладача. У більшості випадків використовується **відкритий підхід і прямі способи перекладу**.

Назви компаній та установ, що не мають українського відповідника й не можуть бути адекватно передані транскрипцією або транслітерацією (через спотворення звучання чи форми), у перекладі залишаються в оригінальному вигляді: *DUS* [59], *MycoWorks*, *Hermès*, *Ligne*, *Neffa Roset*, *Coach* [57].

Географічні назви, переважно відомі, перекладаються традиційними українськими відповідниками: *Mexico* – *Мексика*, *North America* – *Північна Америка*, *UNESCO* – *ЮНЕСКО* [60]. У випадках відсутності відповідника використовується транслітерація: *Michoacán* – *Мічоакан*, *El Rosario and Sierra Chincua* – *Ель-Росаріо та Сьєрра-Чінкуа* [60], *Buiksloter* – *Бейкслотер* [59].

До лексичних одиниць, малозрозумілих цільовій аудиторії, застосовуються **непрямі способи перекладу та прихований підхід**.

Культурно-специфічні слова, що не є зрозумілими для аудиторії, було адаптовано. Наприклад, *“I can see a time coming where you will be able to choose and download house plans like you were buying something on iTunes, customize them with a few clicks on the keyboard to get just exactly what you want, then have a printer*

*brought onto your site and fabricate the house,” adds Heinsman [59]. – «Я бачу, як наближається час, коли ви зможете обирати й завантажувати плани будинків, наче купуєте щось у **Google Play**, налаштовувати їх кількома натисканнями клавіш на клавіатурі, щоб отримати саме те, що потрібно, а потім замовити принтер на свою ділянку й надрукувати будинок», – додає Гейнсман. Назву додатка *iTunes* у процесі адаптації було замінено на аналогічний та більш зрозумілий українському користувачу сервіс – *Google Play*.*

The 3-D printout, which is bright orange and about the size of a large Nerf ball, revealed a surprise: bulbous, finger-like protrusions radiating from the spiral, which scientists now have to explain [54]. – Роздруківка яскраво-помаранчевого кольору і розміром з великий поролоновий м'ячик виявила щось несподіване: від спіралі випромінювалися цибулиноподібні, схожі на пальці, виступи. У цьому реченні Nerf ball було адаптовано з використанням зрозумілого українському читачеві образу.

Up ahead, I spot enormous native oyamel fir trees covered in a strange textured shadow that runs along the trees midribs, like an embroidered dress woven in grey and pale orange threads; their branches droop and sway with great effort in the wind [60]. – Попереду я помічаю велетенські місцеві священні ялиці, укриті посередині дивною, ніби вишитою, тінню – мов сукнею, витканою сірими та блідо-помаранчевими нитками; їхні гілки поникли й із великими зусиллями гойдаються під вітром. Oyamel fir – це назва ялиць, поширених на території Мексики. Під час перекладу, за відсутності усталеного українського відповідника, назву рослини було адаптовано, зберігаючи при цьому головну ознаку цього дерева в культурі Мексики.

У випадках, коли ідентичність об'єкта (назви установ, закладів) не була важливою для загального розуміння тексту, застосовувалася генералізація: *Victoria and Albert Museum* – «художній музей», *a professor at Cornell University* – «професор одного з найвідоміших американських університетів» [59], *Harbour Village Beach Club* – «столичний готель», *Nature* (назва журналу) – «британський науковий журнал» [58].

Найпоширенішим способом перекладу культурно-специфічної лексики виявилася експлікація, або ж описовий переклад, що пояснюється прагненням зробити нову незнайому інформацію доступною для читача. Розглянемо на прикладах:

*He's a **mezcal** producer from the nearby city of Zitacuaro, visiting with his family* [60]. – Він виробник **мескалю** – **традиційного мексиканського алкогольного напою** – із сусіднього міста Сітакуаро, який приїхав сюди зі своєю родиною.

*The timing led the **Purépecha – an Indigenous group** that settled in Michoacán around the 11th century – to believe monarchs were the souls of their ancestors returning to Earth* [60]. – Саме це призвело до того, що **пурепеча – корінне індіанське плем'я**, яке оселилося в Мічоакані приблизно в XI столітті – вірили в те, що метелики-монархи є душами їхніх предків, які повертаються на Землю.

*The quick section indicated a highly malignant embryonal tumor called an **ATRT*** [55]. – Гістологічне експрес-дослідження показало високозлоякісну ембріональну пухлину, яка називається **АТРО (Атипова тератоїдно-рабдоїдна пухлина)**.

Засоби експресивності (метафори, порівняння тощо) переважно відтворюються відповідними мовними засобами в українській мові. Розглянемо на прикладах:

The words are bouncing on the page as the truck flies over steep mountain roads, but I can't stop reading [60]. – **Слова підстрибують на сторінці**, поки пікап мчить крутими гірськими дорогами, але я не можу відірватися від читання.

*One increasingly **invaluable field tool** for scientists to monitor where animals occur and how many of them there are is the camera trap, a remote camera that's triggered by a motion or infrared sensor to snap photos of bypassing wildlife* [53]. – Одним із **безцінних польових інструментів** для вчених, який дозволяє відстежувати, де саме зустрічаються тварини і скільки їх там є, є фотонастка – дистанційна камера, яка спрацьовує на рух або інфрачервоний датчик і фотографує диких тварин, що проходять повз неї.

*Many designers still seem surprised enough by the behavior of fungi that **they talk as if they're collaborating with a vibrant, alien intelligence** [57]. – Багато дизайнерів досі настільки здивовані поведінкою грибів, що говорять так, ніби співпрацюють з живим інопланетним інтелектом.*

У проаналізованих нами статтях широко зустрічаються фразеологізми. Їх переклад був здійснений за допомогою адаптації для української аудиторії, наприклад: *a drop in the bucket* – крапля в морі [58], *a perfect storm* – вдале поєднання, *fair game* – дичина [53].

Можемо зробити висновок, що для перекладу культурно-специфічної лексики в науково-популярних статтях використовуються різні способи, серед яких домінує описовий переклад як найбільш ефективний спосіб пояснення нової інформації. Засоби експресивності, як правило, передаються через підбір еквівалента в мові перекладу. Фразеологізми відтворюються шляхом лінгвокультурної адаптації.

3.4. Рекомендації з перекладу науково-популярних статей з англійської українською мовою

Науково-популярні статті відіграють критично важливу роль у сучасному світі, слугуючи своєрідним містком між складними науковими відкриттями та широкою неспеціалізованою аудиторією. У зв'язку з безперервним розвитком науки, появою нових досліджень і відкриттів, а також процесами глобалізації, що сприяють активному міжнародному обміну інформацією, зростає кількість науково-популярних статей, що діляться наукою з широкою спільнотою, а з цим і попит на переклад науково-популярних текстів.

Переклад науково-популярних статей – це процес, який вимагає від перекладача справжньої зацікавленості в тому, щоб передати наукову інформацію іншою мовою. Важливо, щоб ті, хто бажає перекладати науково-популярні статті, розуміли їхні специфічні особливості, застосовані в них мовностилістичні засоби, а також те, як ці засоби впливають на читачів.

Перекладач має завжди пам'ятати головну мету науково-популярного підстилю – поширення наукової інформації для людей, що не мають досвіду в науковій сфері. Так, статті не просто інформують людей – вони пояснюють, розважають, прагнуть зацікавити читача наукою. Важливо, щоб перекладач намагався досягти своїм перекладом саме цього.

Перекладач має розуміти, що він не просто передає інформацію – він пояснює її доступною мовою для інших. Важливо, щоб перекладач повністю розумів термінологію та зміст наукового тексту, адже лише за цієї умови можлива якісна адаптація. При цьому потрібно пам'ятати, що наукова інформація має бути передана точно, адже навіть невеликі помилки можуть спотворити розуміння тексту. Якщо перекладач не є фахівцем у певній науковій галузі, то найкращим варіантом під час перекладу може стати паралельний тематичний пошук нової інформації: звернення до словників для з'ясування термінології, ознайомлення з іншими статтями зі схожої тематики або консультації з експертами з тієї чи іншої галузі. Для уточнення певних нюансів можна шукати сайти, зазначені у статтях, переглядати наукові роботи тощо, таким чином, уможливлуючи для себе краще розуміння контексту.

Аудиторія хоче бути впевненою, що автор перекладу статті, надаючи наукову інформацію, сам розуміє, про що йдеться, і що вони не витрачають свій час на прочитання недостовірних та неправдивих фактів.

Науково-популярні статті також вимагають не лише наукових, але й культурних знань. Потрібно звертати особливу увагу на передачу культурно-специфічної лексики. Ті лексичні одиниці, які можуть бути незрозумілими читачеві (тобто такі, що використовуються на позначення традицій, одиниць виміру, свят, соціальних або історичних реалій тощо), слід адаптувати або пояснити, залежно від того, що підходить краще. Також іноді таку лексику можна опустити.

Під час перекладу науково-популярних статей потрібно усвідомлювати, що не всю інформацію, яка міститься в них, можна передати мовою перекладу. У разі, якщо певна інформація не має жодної цінності для цільової аудиторії та

жодним чином не впливає на зміст тексту, її не обов'язково відтворювати в перекладі. Наприклад, якщо в оригіналі йдеться про подію, яка повністю незрозуміла для культури мови перекладу і жодним чином не впливає на подану в тексті інформацію, її можна вилучити з перекладу або коротко пояснити, щоб читачі не витрачали час на пошук другорядної інформації.

Переклад статей виконується для широкої аудиторії, яка не має на меті спеціально шукати наукові матеріали. Таку аудиторію потрібно зацікавити. Переклад науково-популярного тексту має бути цікавим, динамічним і розважальним, а заголовки до нього яскравими, зрозумілими і привертати до себе увагу. Слід застосовувати відповідні засоби експресивності: наводити порівняння, пояснення, епітети, фразеологізми. Доцільно використовувати гумор, сарказм, іронію, щоб утримати увагу читача. У переклад варто включати риторичні питання, діалоги, які створюють взаємодію з аудиторією. Проте перекладачу також варто уникати надмірного увиразнення, при цьому дотримуючись жанрових особливостей науково-популярного тексту.

Хоча науково-популярний підстиль допускає певну емоційність і виразність, а також висловлення авторської позиції щодо окремих тем у тексті, переклад має залишатися в межах об'єктивного викладу. Надмірна емоційна або художня експресія може призвести до зміщення фокусу з наукової інформації на засоби взаємодії з аудиторією.

Важливо зберігати баланс у перекладі між точністю наукової інформації та її спрощенням. Науково-популярний підстиль належить до наукового стилю, тому, навіть за наявності елементів художніх та публіцистичних текстів, потрібно зберігати об'єктивність викладу, логічну послідовність і коректність термінології. Спрощення змісту не повинно перетворювати текст на поверхневий або неточний, адже головна мета – це зробити складну інформацію доступною, але не викривленою. Перекладач має чітко відчувати межу між адаптацією і спотворенням, дотримуючись стандартів наукової мови, навіть коли використовує елементи образності чи емоційності.

Наука постійно розвивається: з'являються нові винаходи, здійснюються нові дослідження, а разом із цим збільшується кількість інформації, якою можна поділитися з людьми, що не мають наукового досвіду. Зі зростанням обсягів інформації збільшується й кількість статей, які піддаються перекладу. Необхідно слідкувати за цим розвитком, бути в курсі останніх наукових досліджень, постійно вдосконалювати свої знання не лише в галузі науки, а й у сфері перекладу: аналізувати власні роботи, знаходити помилки, визначати свої слабкі й сильні сторони в перекладі текстів цього підстилю та жанру і постійно розвивати свої перекладацькі навички.

Висновки до розділу 3

У цьому розділі було проаналізовано релевантність наукової інформації для цільової аудиторії та її вплив на переклад, основні труднощі перекладу науково-популярних статей, способи перекладу культурно-специфічної та експресивної лексики, а також надано рекомендації щодо перекладу науково-популярних текстів.

Релевантність наукової інформації – важлива складова науково-популярного підстилю, яка визначає його значущість, корисність та зрозумілість для цільової аудиторії. Вона забезпечується завдяки адаптації тексту до культурного контексту, фонових знань та очікувань читача.

Переклад науково-популярних текстів, попри свою уявну простоту є складним завданням. Основні труднощі перекладу науково-популярних статей пов'язані з необхідністю адаптації наукової інформації під цільову аудиторію, тобто її спрощення, що потребує не лише перекладацьких навичок, а й розуміння наукової термінології. Процес адаптації ускладнюється тим, що, окрім термінології, науково-популярні тексти насичені культурно-специфічною лексикою, яка впливає на сприйняття та розуміння тексту, а також експресивними засобами, такими як метафори, порівняння, гумор, іронія та риторичні запитання, що покликані зацікавити читача й зробити матеріал цікавішим. Ці одиниці зазвичай функціонують у певному контексті, мають прагматичний потенціал та емоційний вплив, а тому також потребують ретельного аналізу та добору відповідних способів перекладу або адаптації. Незважаючи на складність лексичної складової, синтаксис у перекладі науково-популярних текстів, як правило, не викликає суттєвих труднощів.

Ми проаналізували низку статей та способів перекладу в них культурно-специфічної лексики та засобів експресивності. Аналіз засвідчив, що незрозумілі для аудиторії поняття найчастіше передаються за допомогою описового перекладу та адаптації. Також зазначено, що більшість власних назв залишаються в оригіналі або транслітеруються. Що стосується засобів експресивності, то в

перекладі вони зазвичай відтворюються шляхом підбору еквіваленту у мові перекладу.

У розділі також наведено рекомендації щодо перекладу науково-популярних статей. Основними серед них є вміння адаптувати інформацію для цільової аудиторії, дотримання балансу між науковою точністю та доступністю викладу, а також постійне вдосконалення перекладацьких навичок.

Таким чином, переклад науково-популярних статей є складним процесом, що вимагає від перекладача наукових і культурних знань. Усвідомлення важливості релевантності інформації для цільової аудиторії, застосування таких перекладацьких прийомів, як адаптація, описовий переклад і збереження експресивних засобів, дозволяє ефективно долати основні труднощі, пов'язані з термінологією, культурно-специфічною лексикою та стилістикою науково-популярного підстилю. Рекомендації, сформульовані на основі цього розділу, можуть слугувати орієнтиром для фахівців, які прагнуть підвищити якість перекладу та його ефективність у поширенні наукових знань.

ВИСНОВКИ

На сучасному етапі розвитку суспільства переклад науково-популярних статей є надзвичайно актуальним, адже він є критично важливим інструментом поширення знань і формування наукової грамотності. Із постійним зростанням обсягу наукових досліджень та відкриттів зростає й попит на якісний переклад, здатний донести складні ідеї до широкої аудиторії.

Науково-популярний підстиль – це різновид наукового стилю, що поєднує його особливості з рисами художнього та публіцистичного стилів. Мета науково-популярного підстилю – не лише інформувати, а й пояснювати, розважати та зацікавлювати читача. Тексти науково-популярного стилю забезпечують доступність і зрозумілість наукових фактів, дозволяючи широкій аудиторії ознайомлюватися з науковими дослідженнями та відкриттями. Такі тексти активно взаємодіють із читачами та справляють на них вплив, отже, мають виражену прагматичну складову.

Прагматика вивчає мову в контексті її використання, тобто досліджує, як мовні одиниці впливають на комунікативну поведінку адресата. Вона відіграє важливу роль не лише в повсякденній комунікації, а й у перекладі. Прагматичний підхід до перекладу зосереджений на збереженні та відтворенні ефекту, який справляє текст оригіналу на читача, і передбачає використання відкритого та прихованого типів перекладу. Відкритий тип перекладу зберігає культурні елементи оригіналу, тоді як прихований адаптує їх для розуміння цільовою аудиторією. У контексті науково-популярних статей це означає, що перекладач має не просто перекласти текст, а передати прагматичну функцію – зробити його зрозумілим, цікавим і переконливим.

У ході дослідження було виявлено, що науково-популярний підстиль і жанрово-стилістичні особливості статей передбачають використання наукової термінології, культурно-специфічної лексики (реалій та власних назв), а також засобів експресивності, нехарактерних для академічного стилю. Таке поєднання

робить тексти науково-популярного підстилю унікальними, цікавими, корисними та доступними для широкої читацької аудиторії.

Необхідність зацікавити читача зумовила появу в таких текстах прагнення до релевантності трансльованої інформації. Вона забезпечує доступність, корисність і зрозумілість інформації, підвищуючи зацікавленість аудиторії. У процесі перекладу цей чинник набуває особливого значення, адже перекладач, прагнучи досягти релевантності, має не лише передати зміст, а й адаптувати його до культурного контексту цільової аудиторії. Для цього застосовуються адаптація лексики, використання таких засобів увиразнення, як метафора, епітет, гумор, риторичне питання, а також опущення або пояснення окремої інформації.

Також зазначено, що попри зовнішню простоту структури та зрозумілу лексику, науково-популярні тексти містять низку труднощів для перекладача. Вони становлять серйозний виклик через потребу зберегти баланс між науковою точністю та доступністю викладу. Як показав аналіз, основні труднощі перекладу пов'язані з лексичними та семантичними аспектами, зокрема, із передачею наукової термінології доступною мовою та відтворенням культурно-специфічної лексики в умовах іншої культури.

Для подолання цих труднощів перекладачі використовують різноманітні способи перекладу, які поділяються на прямі та непрямі. Аналіз науково-популярних статей показав, що переклад загальноживаної лексики та термінів здебільшого здійснюється за допомогою точних відповідників, тоді як вузькоспеціалізовані терміни потребують адаптації або пояснення. Найефективнішим способом передачі культурно-специфічної лексики, яка не має усталених відповідників, виявився описовий переклад, або експлікація. Такий спосіб перекладу дозволяє пояснити нові поняття, роблячи їх зрозумілими для читача. Водночас застосовуються й інші способи: опущення, генералізація, адаптація тощо. Власні назви в перекладі передаються шляхом транслітерації або залишаються в оригінальному вигляді. Для збереження прагматичної функції тексту й впливу на читача засоби експресивності (метафори, гумор, іронія) здебільшого підлягають відтворенню у мові перекладу.

Отже, науково-популярний переклад – це спеціалізована галузь, у якій поєднуються елементи наукового, публіцистичного та художнього перекладу. Він вимагає від перекладача не лише наукової та культурної компетентності, а й уміння адаптувати складну інформацію до належного рівня сприйняття широкою аудиторією, зберігаючи точність, доступність і комунікативну ефективність.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Науково-теоретичні джерела

1. Білозерська Л., Возненко Н., Радецька С. Термінологія та переклад: навч. посіб. для студ. філол. напряму підготовки. Вінниця, 2010. 231 с.
2. Бокова П. М. Прагматичні аспекти перекладу. *Проблеми семантики слова, речення та тексту*: збірник наукових праць. Вип. 33 / відп. ред. Н. М. Корбозерова. Київ: Вид. центр КНЛУ, 2014. 255 с. С. 16–21.
3. Бондар А. С., Кудрявцева Н. С. Культурна варіативність у науковому дискурсі (на матеріалі україномовних та англomовних анотацій до наукових статей). *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2019. Вип. 43. Т. 5. С. 20–23.
4. Бондар М. В. Класифікація національно маркованих одиниць. *Науковий вісник кафедри ЮНЕСКО КНЛУ. Філологія, педагогіка, психологія*. 2015. Вип. 30. С. 31–36.
5. Бондарчук О. В., Воробйова О. П. Засоби експресії в англomовному науково-популярному тексті й шляхи її відтворення в українськомовному перекладі. *Нова філологія*. 2021. №84. С. 32–37.
6. Гавриленко А. В. Мовні реалії та проблеми перекладу. *Філологічні трактати*. 2011. Т. 3, № 3. С. 74–78.
7. Герасімова О. М. Сильові й жанрові особливості текстів та способи їх відтворення. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2018. №3. С. 98–102.
8. Данилюк Ю. М. Жанри наукового стилю: структура, лексика, синтаксис. *Інтегровані комунікації*. 2017. №3. С. 66–69.
9. Дубенко О. Ю. Порівняльна стилістика англійської та української мов. Посібник для студентів та викладачів вищих навчальних закладів. Вінниця: НОВА КНИГА, 2005. 224 с.

10. Ель Тахраві Б. Б., Манакін В. М. Особливості перекладу реалій. *Вісник студентського наукового товариства ДонНУ ім. В. Стуса*. 2020. Вип.12. С. 232–236.
11. Загнітко А. П. Теорії сучасних лінгвістичних вчень: навч. посіб. Вінниця: ДонНУ ім. В. Стуса, 2019. 528 с.
12. Колесник А. О. Функціональні характеристики наукового стилю та їх вплив на переклад наукових текстів. *Економічна стратегія і перспективи розвитку сфери торгівлі та послуг*. 2009. Вип. 2(10). С. 664–672.
13. Ключова О., Кудрявцева Н. Особливості англomовного перекладу анотацій до наукових статей з технічних наук. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2021. Вип. 35, Том 7. С. 77–81.
14. Криштопа А. А. Поняття прагматики в сучасній лінгвістиці. Підсумкова наук.-практ. конф. (м. Харків, 31 берез. 2021 р.). Харків, 2021. С. 23–25.
15. Кудрявцева Н. С. Новації у термінологічних джерелах науково-технічного перекладу (англійська мова). *Новітня філологія*. Вип. 15 (35). Миколаїв: Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2010. С. 195–204.
16. Кудрявцева Н. С. Проблема перекладності в світлі лінгвістичного релятивізму. *Studia Linguistica*. 2011. Вип. 5. С. 461–464.
17. Кудрявцева Н. С. Концептуальна метафора як підґрунтя наукової теорії. *Науковий вісник кафедри ЮНЕСКО КНЛУ*. 2015. Вип. 30. С. 37–41.
18. Кудрявцева Н. С. Лінгвістична відносність і проблеми перекладу філософської термінології : монографія. К. : Вид. дім Дмитра Бураго, 2017. 460 с.
19. Лощенкова І., Нікішина В. Проблеми відтворення мовних реалій. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Лінгвістика*. 2011. Вип. 15. С. 306–309.
20. Мінцис Ю. Б., Павлюк Р. М. Науково-популярний текст: стиль чи підстиль. *Актуальні проблеми сучасної лінгвістики та методики викладання мови і літератури*: збірник матеріалів онлайн конференції (м. Житомир, 7-11

лютого 2018 р.). Житомир: Вид-во ЖДУ ім. Івана Франка, 2018. С. 1–5. URL: <http://nniif.org.ua/File/18mubprm.pdf> (дата звернення: 24.01.2025).

21. Ожогань Р., Крецька Ю. Науковий стиль та науково-популярний підстиль. *Іноземна мова у полікультурному просторі: досвід та перспективи*: збірник матеріалів І Всеукраїнської наук.-практ. конф. (м. Кам'янець-Подільський, 2019 р.). Кам'янець-Подільський, 2019. С. 82–83.

22. Орешич Ю. С. Науково-популярний текст: до проблеми визначення. *Нова філологія*. 2017. № 70. С. 137–140.

23. Остапенко Н. М. Лінгвістичні параметри наукового стилю. *Типологія помилок у науковому тексті*: збірник наукових праць / відп. редактор проф. Т. В. Симоненко. Черкаси : вид. від. ЧНУ ім. Б. Хмельницького, 2011. С. 10–13.

24. Павлик О. Б. Прагматичні аспекти в перекладі. *Актуальні питання гуманітарних наук : міжвуз. зб. наук. пр. молодих вчених Дрогоб. держ. пед. ун-ту ім. Івана Франка*. Дрогобич, 2020. Вип. 31, Т. 2. С. 191–196.

25. Полянiчко О. Д. Науковий стиль англійської мови: його жанрові та лінгвістичні особливості. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Філологія*. 2019. № 40, Т. 2. С. 65–67.

26. Радецька С. В. Засоби вираження експресії в науково-популярній літературі. *Наукові записки. Серія: Філологічні науки*. 2014. Кн. 2. С. 191–195.

27. Романюха М. В. Елементи експресивного синтаксису в англomовних науково-популярних текстах. *Науковий журнал «Вчені записки ТНУ ім. В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Журналістика»*. 2024. №3, Т. 35 (74). С. 115–118.

28. Романюха М. В. Жанрово-стилістичні виклики у відтворенні англomовного наукового тексту. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Філологія*. 2021. Вип. 49, Т. 2. С. 174–177.

29. Рукоманова В. Прагматичний підхід до перекладу науково-популярних статей: прихований та відкритий переклад. Збірник матеріалів / відп. ред. М. Варданян. Кривий Ріг, Вип. 3. 2025. С. 55–57.

30. Рукоманова В. В., Кудрявцева Н. С. Культурно-специфічна лексика в англomовних науково-популярних статтях: зіставний та перекладацький аспекти. *Наукові записки. Серія: Філологічні науки*. 2025. № 215. У друці.
31. Ткачук Т. І. Realia types and strategies of their translation in frames of cultural translation. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія : Філологія*. 2017. № 30. Т. 2. С. 105–107.
32. Ткачук Т. І. Перекладацькі адаптивні стратегії у сучасній транслятології як механізм адекватної передачі комунікативно-прагматичного значення. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Філологія*. 2016. № 24 Т. 2. С. 135–137.
33. Четверікова О. Р. Комунікативні та лінгвокультурологічні передумови дослідження науково-популярного тексту. *Науковий вісник Ізмаїльського державного гуманітарного університету. Серія: Філологічні науки*. 2016. Вип. 35. С. 178–183.
34. Шевчик К. Ю. Прагматичні аспекти науково-популярного тексту. *Англістика та американістика: збірник наукових праць*. Вип. 12 / голов. ред. А. І. Анісімова. Дніпро: Вид-во ЛПРА, 2015. С. 50–55.
35. Шилінська І. Мовні і жанрові особливості наукового стилю. *Наукові записки. Серія: Філологічні науки*. 2016. Вип. 145. С. 606–610.
36. Щербина С. М. Науковий стиль у системі стильової диференціації сучасних літературних мов. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 9 : Сучасні тенденції розвитку мов*. 2017. Вип. 16. С. 261–268.
37. Bilohrats K. R. Target audience of the popular science information in media: peculiarities and classification. *Science and education a new dimension: Humanities and Social Sciences*. 2016. № 13. P. 132–135.
38. Byrne J. Scientific and Technical Translation Explained: *A Nuts and Bolts Guide for Beginners (1st ed.)*. Routledge, 2012. 212 p.

39. Chen You, Guo Ying. A Research on the Characteristics and Translation Strategies of Popular Science English. *Lecture Notes on Language and Literature*. Clausius Scientific Press. Canada, 2023. Vol. 6. №14. P. 105–112.
40. Dmytruk L. A, Udovichenko H.V. Basic concepts of the pragmatics of the text. *SWorldJournal*. 2022. Issue 13. Part. 3. P. 110–116.
41. House J. Linguistic relativity and translation. *Explorations in linguistic relativity*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins, 2000. P. 69–88.
42. Gutt E. A. Translation and relevance. PhD thesis. University of London. 1989. 309 p. URL: <https://discovery.ucl.ac.uk/id/eprint/1317504/1/241978.pdf> (дата звернення: 22.03.2025).
43. Hyland K. Constructing proximity: Relating to readers in popular and professional science. *Journal of English for Academic Purposes* 9 (2), 2010. P. 116–127.
44. Kudriavtseva N. Ukraine: What's a language for? Kennan Cable. 2016. Issue 15. P. 1–9.
45. Lieungnapar A., Todd R. W., Trakulkasemsuk W. Linguistic and discourse variation in the genre of popular science. "Current Issues and Future Directions in Media, Communication and Language" ICLC. 2012. P. 177–184.
46. LoCastro V. Pragmatics for language educators: *A sociolinguistic perspective*. New York: Routledge, 2012. 331 p.
47. Olohan M. *Scientific and technical translation*. London and New York: Routledge. 2016. 263 p.
48. Yang, T.-Y. Overt and covert strategies for translating a gothic horror novel: A comparison of two Chinese translators of *The Vampyre: A Tale*. China: Chung Yuan Christian University, 2017. P. 22–31.

Довідкова література

49. Барань Є., Вільмош Г. Словник філологічних термінів. Закарпатський угорський інститут ім. Ференца Ракоці II., Берегове, 2024. 108 с.

50. Тлумачний словник української мови: в 1-14 т. Український мовно-інформаційний фонд НАН України. 2015 – 2025. URL: <https://sum20ua.com/?wordid=0&page=0> (дата звернення 26.02.2025).

51. Shuttleworth M., Cowie M. Dictionary of translation studies. Manchester: St. Jerome Publishing, 1997. 233 p.

Джерела ілюстративного матеріалу

52. Arnold C. What is your cat telling you? New technology deciphers meows. National Geographic. October 23, 2024. URL: <https://www.nationalgeographic.com/animals/article/cats-pets-communication-app-technology> (дата звернення: 22.03.2025).

53. Casselman A. How artificial intelligence is changing wildlife research. National Geographic. November 13, 2018. URL: <https://www.nationalgeographic.com/animals/article/artificial-intelligence-counts-wild-animals> (дата звернення: 22.03.2025)

54. Drake N. Stunning 3-D Models Reveal Bizarre Double Star Acting Up. National Geographic. January 10, 2015. URL: <https://www.nationalgeographic.com/adventure/article/150108-eta-carinae-3d-space-astronomy-pictures-science> (дата звернення: 26.01.2025).

55. Gayomali C. Meet Sturgeon, the AI tool that helps doctors identify brain tumors faster than ever. National Geographic. October 15, 2024. URL: <https://www.nationalgeographic.com/science/article/ai-neurosurgery-brain-cancer> (дата звернення: 22.03.2025).

56. Kutz J. What can save the desert's most tenacious birds? Tiny underground apartments. National Geographic. February 5, 2025. URL: <https://www.nationalgeographic.com/animals/article/saving-burrowing-owls-arizona> (дата звернення: 22.03.2025).

57. Nathan G. Mushroom leather? The future of fashion is closer than you think. National Geographic. March 12, 2024. URL:

<https://www.nationalgeographic.com/environment/article/fungi-fast-fashion-mycotextiles> (дата звернення: 22.03.2025).

58. Parker L. 3D-Printed Reefs Offer Hope in Coral Bleaching Crisis. National Geographic. March 13, 2017. URL: <https://www.nationalgeographic.com/science/article/3d-printed-reefs-coral-bleaching-climate> (дата звернення: 22.03.2025).

59. Smith R. Just Press Print. National Geographic. December, 2014. URL: <https://www.nationalgeographic.com/magazine/article/3d-printer> (дата звернення: 26.01.2025).

60. Vincent J. On the path of Latin America's greatest wildlife migration. National Geographic. April 22, 2024. URL: <https://www.nationalgeographic.com/travel/article/latin-america-butterfly-monarch-migration> (дата звернення: 26.01.2025).

61. Woodall T. Earth doesn't really have a second moon – but here's what would happen if we did. National Geographic. October 2, 2024. URL: <https://www.nationalgeographic.com/science/article/second-mini-moon-asteroid> (дата звернення: 26.01.2025).